

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв
Кафедра загальної та практичної психології

Освітня програма: Психологія. Практична психологія

Спеціальність: 053 Психологія

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня *магістр*

**ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО
УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У НОВИННИХ СТАТТЯХ ВВС**

Студентки Лазаренко Ірини Ігорівни

Науковий керівник:

Литовченко Ніна Федорівна,
кандидат психологічних наук, доцент

Рецензенти:

Щотка О. П.
кандидат психологічних наук, доцент;

Михайлова О. І.
кандидат психологічних наук, доцент

Допущено до захисту: ____ 2024 р.

Завідувач кафедри:

Проф. _____ **Папуча М.В.**

Ніжин-2024

АНОТАЦІЯ

У магістерському дослідженні розглянуто повідомлення про українських біженців у новинних статтях BBC з точки зору психолінгвістики.

У першому розділі було досліджено особливості психолінгвістики і психосемантики як науки та зв'язок між ними. Приділено увагу свідомості як частині структури людської психіки. Було досліджено зв'язок мови з картиною світу, який підкреслює її роль як інструменту осмислення дійсності.

У другому розділі розглянуто особливості психологічного стану українських біженців і внутрішньо-переміщених осіб (підвищений рівень депресії у порівнянні з тими, хто не зазнавав змін місця проживання, що свідчить про складні емоційні переживання та стрес, пов'язаний зі змінами в їхньому житті) та середовищі та окреслено їхнє представлення у медіа, що має вплив на картину світу місцевого населення.

У третьому розділі обґрунтовано використаний метод психолінгвістичного аналізу та детально розглянуто зображення українських біженців у статтях BBC. Загалом, основними темами статей про біженців є пережиті ними події, їхній емоційний стан та прояви сили духу. Якщо ж говорити про відмінності між 2022 та 2024 роком, то тепер переважають статті, де біженці зіштовхуються з різними труднощами проживання за кордоном, такі як пошук житла, роботи чи фінансові проблеми.

Ключові слова: психолінгвістика, психосемантика, психолінгвістичний аналіз, картина світу, новинна стаття (news story), репрезентація у медіа.

ABSTRACT

The master's thesis examines the reporting of Ukrainian refugees in BBC news articles from the perspective of psycholinguistics.

In the first chapter, the peculiarities of psycholinguistics and psychosemantics as a science and the connection between them were investigated. Attention is paid to consciousness as part of the structure of the human psyche. The connection of language with the world picture was investigated, which emphasizes its role as a tool for comprehending reality.

The second section examines the peculiarities of the psychological state of Ukrainian refugees and internally displaced persons (increased levels of depression compared to those who have not experienced changes in their place of residence, which indicates complex emotional experiences and stress associated with changes in their lives) and their environment and outlines their representation in the media, which has an impact on the worldview of the local population.

The third section substantiates the method of psycholinguistic analysis and analyzes in detail the portrayal of Ukrainian refugees in BBC articles. In general, the main topics of articles about refugees are the events they have experienced, their emotional state and manifestations of their strength of spirit. If we talk about the differences between 2022 and 2024, the articles where refugees face various difficulties of living abroad, such as finding housing, work, or financial problems, now prevail.

Key words: psycholinguistics, psychosemantics, psycholinguistic analysis, worldview, news story, media representation.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I: МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ	8
1.1. Свідомість та мова	8
1.2. Структура психіки людини та значення терміну «свідомість»	24
1.3. Зв'язок між мовою та картиною світу	31
Висновки до першого розділу	38
РОЗДІЛ II. ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ	40
2.1. Психологічні труднощі біженців та внутрішньо-переміщених осіб	40
2.2. Репрезентація біженців у новинному дискурсі	45
2.3. Вплив опису біженців на картину світу іноземців	49
Висновки до другого розділу	52
РОЗДІЛ III: ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ	53
3.1. Обґрунтування методики дослідження	53
3.2. Інтерпретація результатів психолінгвістичного аналізу повідомлень про українських біженців	59
Висновки до третього розділу	75
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	Ошибка! Закладка не определена.

ВСТУП

Війна в Україні та зростаючий потік біженців стали важливими глобальними явищами, що мають великий вплив на політичну, соціальну та культурну ситуацію в різних країнах. Інформаційне висвітлення цих подій є ключовим фактором у формуванні суспільної думки та впливає на ставлення до біженців.

Дослідження психолінгвістичних аспектів медіа-текстів є актуальним у контексті розуміння того, як мовні стратегії можуть формувати емоційне сприйняття, стереотипи та соціальні установки аудиторії. Зокрема, аналіз мовних конструкцій у новинах про українських біженців дозволяє виявити, як через лексичні, граматичні та стилістичні засоби відображаються емоційні настрої, соціальні ролі та соціальні значення, що надаються цій категорії осіб.

Зв'язок між мовою та психікою досліджували такі вчені як В. фон Гумбольдт, В. Вебер, О. Р. Лурія, О. О. Селіванова, Б. М. Ажнюк, С. Л. Рубінштейн, Г. М. Андреева та Л. С. Виготський.

Дослідженням психолінгвістики та психосемантики займалися Й. Трір, Г. Іпсен, Е. Ю. Артемьева, В. Ф. Петренко, А. Г. Шмельов, Дж. Келлі, Ч. Осгуд, В. А. Замошнікова, С. І. Куранова.

Обраний для аналізу корпус новинних статей BBC є важливим з огляду на її репутацію як одного з найбільших міжнародних медіа-ресурсів, що має значний вплив на аудиторії в різних країнах. Психолінгвістичний підхід до вивчення новинних матеріалів дозволяє не лише оцінити мовні засоби, але й дослідити глибинні психологічні механізми, що керують сприйняттям українських біженців у світовому інформаційному просторі.

Таким чином, дослідження психолінгвістичних особливостей новинних повідомлень про українських біженців є важливим для розуміння механізмів медіа-впливу на суспільну свідомість і може мати практичне значення для розвитку стратегій медіа-комунікації, а також для формування позитивного ставлення до біженців у міжнародному контексті.

Мета дослідження: провести психолінгвістичний аналіз новинних повідомлень про українських біженців у статтях ВВС з метою виявлення та інтерпретації мовних засобів, які використовуються для репрезентації українських біженців.

Об'єктом дослідження є психолінгвістичний аналіз текстових повідомлень.

Предметом дослідження є психолінгвістичний аналіз мовних засобів, використаних у новинних статтях ВВС для опису українських біженців.

Гіпотеза: медійна репрезентація українських біженців має складні емоційні коннотації (співчуття, страх, тривога, надія тощо) та сприяє формуванню іміджу біженців не лише як жертв, а й як активних учасників процесів адаптації та інтеграції в нові соціокультурні середовища.

Завдання дослідження:

1. Дослідити історію розвитку психосемантики та психолінгвістики як науки та її основні концепції;
2. Визначити психологічні труднощі, з якими стикаються українські біженці та внутрішньо переміщені особи;
3. Проаналізувати репрезентацію українських біженців у новинних статтях ВВС;
4. Дослідити зв'язок між описом біженців у новинах та картиною світу іноземців;
5. Провести психолінгвістичний аналіз повідомлень про українських біженців у новинах ВВС.

Методи дослідження. Під час роботи використовувалися *контент-аналіз* для відбору відповідних текстів з метою подальшого *аналізу отриманих даних* та *психолінгвістичного аналізу*. *Порівняльний аналіз* було обрано для того, щоб прослідкувати відповідну тенденцію та окреслити відмінності між зображенням біженців у 2022 та 2024 роках.

Достовірність і надійність результатів дослідження забезпечувались методологічною та теоретичною обґрунтованістю гіпотези, відповідністю діагностичного інструментарію та критеріями надійності.

Практичне значення дослідження полягає в його здатності сприяти кращому розумінню впливу мовних стратегій медіа на формування суспільних стереотипів і емоційного ставлення до соціальних груп, зокрема українських біженців. Отримані результати можуть бути корисними для журналістів, оскільки вони дозволяють краще усвідомлювати, як мовні конструкції впливають на репрезентацію біженців у новинному дискурсі та психологів, які працюють у подібному напрямку. Результати також можуть бути використані для розробки комунікаційних стратегій, що сприяють більш позитивному сприйняттю біженців у суспільстві, а також для розробки навчальних програм з психолінгвістики та соціальної роботи.

Апробація результатів дослідження: результати дослідження були представлені на XIV міжнародній науково-практичній конференції «Психологія та війна» у місті Ніжин 23-24 квітня 2024 року у вигляді (тези «Вплив опису біженців у новинах на картину світу іноземців»).

Структура кваліфікаційної роботи визначена метою та завданнями і складається із вступу, трьох розділів, об'єднаних дев'ятьма підрозділами, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ I: МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ

1.1. Свідомість та мова

Основними умовами для продуктивної діяльності людини є мова і комунікація, які відіграють критичну роль у всіх аспектах її життя. Мова та мовлення забезпечують задоволення пізнавальних та соціальних потреб, а також є невід'ємними засобами виявлення внутрішнього світу та потенціалу людини. Мова, як специфічний засіб спілкування, існує об'єктивно в духовному житті суспільства. Вона є системою знаків, що функціонують для передачі інформації. Виникнення мови пов'язане з процесом становлення людини як частини суспільства, що виник у ході трудової діяльності. Біологічні передумови появи мови полягають у здатності до вироблення звуків та рухів, які служили засобом спілкування та задоволення потреби в обміні думками та пізнанні оточуючого світу [5, с. 791]. Мова виступає як найважливіший засіб організації стосунків між людьми, дозволяючи досягати єдності, обмінюватися думками, здобувати та передавати знання. Вона є соціальним явищем, яке формується та закріплюється в процесі розвитку суспільства. Слово, як основна одиниця мови, має зовнішню фонетичну та внутрішню семантичну сторони. Їхній взаємозв'язок складає сутність слова, яке представляє собою умовний знак предмета або явища, а також має певний смисловий вміст. Слово, як інструмент мови, постійно розвивається, зазнаючи змін в межах історичного процесу. Це призводить до багатозначності слів та утворення різноманітних лексичних та граматичних конструкцій. Словниковий склад мови є відображенням її рівня розвитку, де великий словник вказує на більш розвинену мову. Від активного та пасивного словників особи залежить її здатність виражати власні думки та розуміти інших у процесі спілкування, що визначається освітою, професією та іншими факторами [5, с. 791]. Мову розглядають як необхідну складову людського мислення, на цю ідею першим звернув увагу В. фон Гумбольдт, вводячи поняття «внутрішньої мовної

форми». Внутрішня мовна форма визначає структуру мови, яка впливає на сприйняття окремих об'єктів і світу загалом. Ця концепція показує, що мова не просто передає думки, але й активно впливає на спосіб, яким ми сприймаємо світ. Представники різних філософських шкіл також відзначають зв'язок між структурами мови та мисленням, вказуючи на те, що мова значно впливає на наші можливості пізнання світу. Тому для розуміння меж пізнання важливо проаналізувати пізнавальні можливості мови [24, с. 42]. Мова є не лише інструментом пізнання, але й виразником духовної енергії та свідомості людини, яка відображає силу розуму та душі. Під час аналізу мови у філософії важливо розглядати зв'язок мови з позамовною реальністю та людською діяльністю, включаючи соціальну сферу [5, с. 791-793]. Основним елементом мови є творчий акт людини, який створює різні інтерпретації з символічним та мовним характером. Таким чином, мова виступає як ключовий елемент, який формує наше сприйняття світу та взаємодіє з ним [24, с. 42]. Німецький лінгвіст Г. Ейгер розрізнув різні функції мовної свідомості, що відображають способи, якими мова впливає на наше сприйняття світу. Серед цих функцій виділяються відображувальна, оцінна, орієнтувально-селективна, інтерпретаційна та регулятивно-керівна [14, с. 50]. Відображувальна функція створює мовну картину світу через мовні значення та форми, передаючи інформацію про об'єкти та явища. Оцінна функція враховує різні типи оцінок, виражених у мові. Орієнтувально-селективна функція допомагає обирати мовні засоби в конкретних ситуаціях для досягнення мети. Інтерпретаційна функція реалізується як в межах самої мови, так і взаємодії між мовами. Регулятивно-керівна функція забезпечує контроль за мовними операціями та відповідність мовних висловлень встановленим нормам. Індивідуальна мовна свідомість базується на суспільній і відображає частково мовний досвід індивідів, оскільки кожна особистість обмежена у своєму сприйнятті всіх аспектів мови. Особистість зазвичай усвідомлює лише обмежену частину своєї мовної поведінки, виявляючи різні рівні мовної свідомості [14, с. 50].

Для Леві-Стросса ключовим аспектом у вивченні свідомості є несвідоме, яке не тотожне свідомості, але має вирішальний вплив на неї. Згідно з його поглядами, несвідоме є об'єктивною, формальною та конструктивною за своєю природою структурою. Ця властивість несвідомого відзначається завдяки тісному взаємозв'язку його власних структур з мовою [31, с. 2-3; 32 с. 1-2].

Оскільки мова є не лише елементом культури, що відрізняє людину від тварин, але й засобом, через який починаються і формуються всі аспекти соціального життя, то, на погляд Леві-Стросса, вона не лише допомагає розуміти специфіку свідомості, але й виступає силою, що сприяє перетворенню несвідомих структур у соціальні явища. Мова виступає базою, яка служить провідником впливу свідомості на соціальне життя людини. Одночасно мова здійснює «зворотне» перетворення соціальних явищ у несвідомі структури і, ще глибше, у загальні структури мозку [31, с. 3].

Усна мова, як первинна форма існування кожної національної мови, несе у собі весь потенціал для розвитку мовної системи та є енергетичним джерелом для її функціонування. Загальноприйнято вживати терміни «мова народності», «мова нації», «національна мова», хоча для мови як людського явища, на думку І. К. Білодіда, це не має значення. Кожна мова має свої відмінні риси, які відображають особливості етносу – носія мови. Кожен етнос має свої характеристичні риси, які включають національний спосіб виробництва, побут, повір'я, обряди, національний тип мовленнєвого мислення. Кожна мова може бути схожою на інші, але має відмінності, які відображаються саме в ній [29, с. 31-32].

Слово є одним з найпотужніших комунікативних засобів людини. Саме вміло, щиро і вчасно сказане слово набуває сили і впливу. В. Вебер у своїй книзі «Людина – це більше ніж тіло», зауважує, що слово, пов'язане з енергією, може викликати значні процеси, в тому числі і в організмі людини. Значення слова поєднує мову та мовлення, оскільки, володіючи словом, людина засвоює складну систему зв'язків і взаємовідносин. Можливість мовного спілкування в ході

спільної трудової діяльності сприяє формуванню внутрішнього діалогу із самим собою, що, за М. М. Бахтіним є механізмом свідомості. За словами О. Р. Лурії, мова дає людині можливість мати подвійний світ, в який входять як безпосередньо сприймаємі предмети, так і світ образів, об'єктів, відносин і якостей, що позначаються словами. Мова, як і мислення, взаємодіють у єдиному реченнєво-мисленнєвому процесі. Процес породження мовлення тісно переплітається з процесом породження думки, утворюючи єдиний реченнєво-мисленнєвий процес, який здійснюється за допомогою механізмів мовленнєвого мислення [29, с. 32-33].

Українська науковиця О. О. Селіванова використовує термін «мовна свідомість», який запропонував німецький лінгвіст Г. Ейлер, для позначення механізму індивідуальної свідомості, що контролює мовленнєву діяльність та формує, зберігає та трансформує мовні знаки, правила їх використання, а також погляди й установки на мову та її елементи. Ця концепція включає в себе різні аспекти, і може розглядатися з різних точок зору [34, с. 13].

Б. М. Ажнюк використовує термін «метамовна свідомість», щоб описати здатність людини порівнювати мови, якими вона володіє, і розвивати уявлення про різні мовні явища. Вивчаючи діаспорних українців, які володіють кількома мовами, він досліджував, як це впливає на їх мовну свідомість та мовні установки. [34, с. 13].

Мовну свідомість можна трактувати як здатність розглядати мову у певному контексті, а також як сукупність суджень і уявлень про мову та її суспільну роль. Це розуміння досить схоже на соціолінгвістичне поняття «ставлення до мови» (*language attitudes*), яке має довгу історію досліджень на Заході, ще з початку 1970-х років. У дослідженнях ставлення до мови вчені досліджують, як звичайні мовці оцінюють діалектні та соціолектні варіанти мови, їх статус, престиж, а також риси різних мов. Вони вивчають «позитивні» і «негативні» характеристики мови, а також мовні знання та рівень обізнаності про інших мовців. Дослідження зі ставлення до мов вважаються ключовими в галузі

соціальної психології мови. Вони допомагають розуміти, як мовна свідомість формується в суспільстві та які фактори впливають на сприйняття мови та її використання в різних соціокультурних контекстах [33, с. 13-14]. Обговорення зв'язку мовлення та мислення в психології мови є ключовим аспектом, оскільки мовлення завжди включає в себе певний рівень осмислення. Мовлення та мислення нерозривно пов'язані, оскільки вираження змісту є основною функцією мовлення, але при цьому механізми їх взаємозв'язку залишаються складними. Існують різні підходи до розуміння зв'язку між мовленням і мисленням. Деякі вчені приймають класичний біхевіористський підхід, який стверджує, що мислення є лише беззвучним мовленням. Інші, такі як Вюрцбурзька школа, вважають, що мовлення та мислення мають різне походження та є різними явищами. С.Л. Рубінштейн висловлював думку про те, що між мисленням і мовленням існує єдність, але вони не тотожні. Ця точка зору вимагає подальшої конкретизації, оскільки потрібно розібратися, як саме думка втілюється у словах [5, с. 793].

У мовному процесі, як у продукуванні мови, так і у її сприйнятті, семантичний компонент є необхідним для повноцінного зрозуміння. У розумовому процесі цей компонент також є важливим для розуміння елементів дійсності. Можна зробити висновок, що перетинання мовлення і мислення відбувається на рівні семантичного компоненту, який включає розуміння елементів дійсності. Для мовного процесу цей компонент є фундаментом для вербалізації та створення результату, відповідного ментальному семантичному змісту. Враховуючи це, мову можна вважати складовою будь-якого когнітивного процесу, який містить семантичний компонент. Такий когнітивний процес може включати не лише мислення, а й сприйняття та емоційні переживання [5, с. 793].

Поняття мовної свідомості, яке стало предметом уваги лінгвістики, є відносно новим і поки що недостатньо дослідженим, проте вкрай важливим для розуміння національно-когнітивних механізмів мови як в сучасному її функціонуванні, так і в історичному розвитку. Українські мовознавці вперше

почали активно використовувати цей термін у наукових дослідженнях лише на початку XXI століття, не надаючи йому однозначного визначення. Лаконічна семантика назви передусім свідчить про те, що це поняття інтегрує лінгвістику і психологію, а також має етнокультурний аспект [14, с. 133].

Мовна свідомість, як відображення внутрішнього усвідомлення мовця щодо мови та її функціонування, проявляється через мовну поведінку, яка визначається комунікативною ситуацією, лексичним та семантичним наповненням, а також екстралінгвальними параметрами, такими як жестикуляція та міміка. Ця мовна поведінка відображає також зв'язок з абстрактною моделлю структурування соціокультурних типів мови, що включає в себе дидактично придатні знання та настанови [14, с. 135].

У внутрішній системі мовної свідомості, що визначається культурними, історичними та соціальними умовами, існують чотири основні блоки елементів: мовні знання, мовні чуття, мовні оцінки та мовні настанови. Вони базуються на суспільній свідомості та відображають індивідуальний погляд мовця на мову та мовлення. Однак, багато теорій мовної свідомості втрачають свій етнокультурний аспект, який є ключовим для розуміння зв'язку з національною ментальністю та культурним сприйняттям світу. Цей аспект дозволяє встановити взаємозв'язок з етнокультурною свідомістю, що відображає національні цінності, традиції та звичаї, заковані у мовному виразі та лінгвістичних засобах [14, с. 135].

Аналізуючи термін «мовна свідомість» за допомогою інваріантно-прототипного аналізу, можна з'ясувати його категоріальне значення, різні варіації та визначити його ядерну та периферійну зони реалізації. Мовна свідомість, як психолінгвістична категорія, охоплює результати ментальної діяльності мовця, його сприйняття та засвоєння інформації через мову. Концепти, що є одиницями мовної свідомості, реалізуються через різноманітні вербальні вираження, такі як слова, вислови, граматичні конструкції та інші лінгвістичні засоби. Становлення мовної свідомості в діахронії пов'язане з

розвитком суспільства. У доетнічний період це було втіленням світобачення певної групи людей через мовлення. У часи формування етносу сформувалася народна мовна свідомість, яка інтегрувала в себе знання про культурні предмети, правила комунікативної поведінки та національно мотивовані когнітивно-емоційні структури [14, с. 134-135].

Національна свідомість під час процесу формування держави сприяє виникненню суспільної мовної свідомості, яка виявляється через текстові матеріали, такі як українська публіцистика та мемуари. Ці тексти відображають зміну цінностей у суспільстві і є синхронним виявом світоглядних уявлень окремих осіб, груп або ідеологічних напрямків. Мовна свідомість, виражена в цих матеріалах, є динамічною і постійно змінюється під впливом мовної політики, політичної ідеології та ціннісних орієнтацій у суспільстві [14, с. 136].

Під час активізації національно-визвольних рухів в Україні в кінці ХХ століття переважала етноцентрична суспільна мовна свідомість, в якій українська мова сприймалася як символ національної ідентичності. Одним із проявів такої свідомості були оцінні структури з основним поняттям «рідна мова», яке вважалось центральним об'єктом мовних уявлень на відповідному історичному етапі. На початку ХХ століття преса акцентувала увагу на необхідності навчання дітей рідною мовою та використовувала це як один з підґрунтів для підвищення освіченості та національної свідомості. У статтях зазначалася важливість української мови для розвитку особистості та культурного зростання. [14, с. 136].

У сучасних умовах державності України, зокрема на початку ХХІ століття, спостерігається відновлення етноцентричної мовної свідомості. Поняття «державна мова» асоціюється з правовим і офіційним статусом української мови, яка має бути однією з основних у всіх сферах життя. Це відображено у висловах та статистичних даних, що публікуються в засобах масової інформації [14, с. 136].

Вже на початку XXI століття термін «мова» отримує нову семантику, яка включає в себе поняття «ознака національної ідентичності». Це проявляється у висловах, де зазначається важливість української мови як складника культури та національної самосвідомості. Згадується виховання дітей у дусі української мови та культури, а також підтримка різних аспектів національної ідентичності, від мови до історії та культурних традицій [14, с. 137].

Зокрема, у контексті війни, мовна ідентичність набуває особливої ваги і стає своєрідним символом опозиції проти агресора. У цих висловах відзначається важливість мови як складника ідентифікації особистості та нації. Виразно демонструється позитивна оцінка української мови та рішучість в захисті мовної ідентичності в умовах війни [14, с. 137].

Протягом історії літературної мови значний вплив на формування суспільної свідомості мали видатні мовні особистості, такі як письменники, культурні та громадські діячі. Вони відображали національну та суспільну свідомість свого часу у своїх творах та публікаціях, пропонуючи власну вербальну рефлексію оцінності. Мовна свідомість суспільства та її етнокультурна специфіка визначаються різними чинниками, серед яких мовні, політичні, соціальні та культурні аспекти відіграють важливу роль. Ці аспекти визначають потенційні можливості різних позицій мовної особистості, яка обробляє отриману інформацію та висловлює свої знання за допомогою національної мови [14, с. 137].

Таким чином, мова є невід'ємним компонентом свідомості, адже виконує функцію формування, збереження та передачі смислів. Її роль у пізнавальних процесах та соціальній взаємодії підкреслює нерозривний зв'язок між мовною діяльністю та свідомістю як основою людської комунікації та саморозвитку. Дослідження цього взаємозв'язку відкриває нові можливості для глибшого розуміння психічної діяльності людини, що є ключовим для розвитку сучасної науки про свідомість.

Ретроспективний аналіз становлення та розвитку психосемантики та психолінгвістики як науки відкриває перспективу більш глибокого розуміння сутності та особливостей застосування цього напрямку наукового знання в контексті емпіричного дослідження, а також методів, які можуть бути використані нами в подальшому.

Г. М. Андреева докладно описує механізм виникнення нових галузей психологічної науки. Вона звертає увагу на те, що аналізуючи об'єктивні причини виникнення соціальної психології, необхідно враховувати актуальні економічні та культурно-історичні проблеми, які лежать в основі цього напрямку. Щодо психосемантики, її шлях розвитку був більш тривалим і складним порівняно з соціальною психологією. Аналіз засад психосемантики показав, що без урахування проблем розвитку лінгвістики неможливо зрозуміти той контекст, який спричинив зародження експериментальної психосемантики [36, с. 40].

Лінгвістика виступає як жива модель для виникнення і розвитку інших наук, включаючи різновиди лінгвістичних теорій, таких як «класична лінгвістика», «структурна лінгвістика», «теоретична лінгвістика» та інші. У лінгвістиці, завдяки ментальній моделі світу, існують різні системи знаків, таких як жести, міміка, звуки, крики, слова тощо, які використовуються для сприйняття світу як біологічної та соціальної істоти. З лінгвістичної точки зору, людина існує у своєрідному ментальному середовищі, яке відображається у її свідомості та формує суб'єктивну ментальну модель світу. Термін «ментальне» у цьому контексті означає важливе, суттєве уявлення про світ, яке є відображенням як фізичного, так і духовного світу. Це також збігається з феноменом «когнітивної складності свідомості» у психосемантиці [36, с. 40-41].

Психологія, як наука про внутрішній психічний світ людини, має багатогранну структуру, яка включає різноманітні наукові дисципліни. Однією з таких дисциплін є психосемантика, термін якої складається з грецьких слів «душа» (ψυχή) та «той, що позначає» (σημαντικός). Отже, психосемантика вивчає

виникнення, структуру, формування та функціонування індивідуальної системи значень, яка впливає на інтелектуальні процеси людини, такі як сприймання, мислення, пам'ять, вибір мети та прийняття рішень [28, с. 6].

Збільшений інтерес до «знака», який замінює об'єкт, з'явився в епоху середньовічної культури і викликав появу референтної теорії значення. Ця теорія базується на співвіднесенні «знака» та об'єкта, що послужило основою для розвитку психолінгвістики і лінгвістичної семантики в сучасний період. Саме засоби, за допомогою яких зміст кодується в мові, стали об'єктом вивчення для цих напрямів. Психосемантика, у свою чергу, концентрується на тому, як людина сприймає та розуміє зміст інформації, категоризує свої знання про світ та ставиться до нього [5, с. 793].

Поняття розуміння слів та ідентифікації об'єктів традиційно лежали в основі психології сприйняття. Особливу роль у розвитку психосемантичних досліджень відіграли дані, що показали позитивний вплив семантичного контексту на сприйняття окремих стимулів. Одним із відомих явищ є ефект переваги слова, коли сприйняття букв помітно пришвидшується в контексті слова. Проблеми категоріальних структур стали об'єктом досліджень у психології пам'яті.

Ідея про те, що поняття зберігаються групами й одночасно пов'язані між собою, виникла ще у зародженні психології, але її розвиток призвів до створення різних моделей семантичної пам'яті. Першими такими моделями були кластерні моделі, які описували семантичну пам'ять як множини, що складаються з підмножин категорій, а ті, у свою чергу – зі значень. Згодом почали досліджувати більш докладно структурну організацію семантичної пам'яті та її функціонування. Дослідження процесів категоризації стали центром уваги у психології розвитку, особливо в контексті засвоєння дитиною знакової системи [5, с. 791-793].

Ця тема була важливою і для вітчизняної психології. Поняття «значення» мало місце у теорії Л. С. Виготського, який розглядав його як єдність мислення і

мови, а його дослідження вплинули на подальший розвиток психології та поставили основи для вивчення проблеми значення [5, с. 791-793].

Психосемантика вносить нові підходи до аналізу емпіричних даних про індивідуальні розбіжності та особистість, що дозволяє збагатити загальну психологію пізнавальних процесів. Вона не лише надає нові інструменти для вирішення проблем диференціальної психології, а й сприяє розвитку соціальної психології. Таким чином, психосемантика виступає не лише як окрема галузь психології, але й як ключовий елемент у розумінні складних психічних процесів та їх впливу на поведінку та сприйняття людини [28, с. 7].

В глибокому філософському плані психосемантика має своє коріння у працях видатних філософів, таких як Р. Лулій, Б. Спіноза та Г. Лейбніц. Вони працювали над розробкою універсальної мови логіки та філософії, що мала виражати загальні ідеї та концепції. Їхні бачення стосовно створення такої мови, що відображала б універсальні принципи пізнання, вплинули на розвиток психосемантики. У сфері лінгвістики передумовою для розвитку понятійного апарату сучасної психосемантики стала гіпотеза «семантичного поля», яка виникла після публікації праць Й. Тріра та Г. Іпсена. Це поняття дозволило краще розуміти організацію та взаємозв'язок значень слів та понять [6, с. 3].

У радянській психології на початку 60-70-х років ХХ століття, відбулися перші емпіричні дослідження в галузі психосемантики. Одними з провідних вчених, які займалися цим напрямком, були Е. Ю. Артемьева, В.Ф. Петренко та А.Г. Шмельов. Е. Ю. Артемьева розробляла експериментальну модель концепції суб'єктивної семантики, яка відображала спосіб, яким людина сприймає та взаємодіє з навколишнім середовищем. Серед перших монографій, присвячених психосемантиці, були праці В. Ф. Петренка та А. Г. Шмельова. У своїх дослідженнях В.Ф. Петренко стверджував, що розуміння значень може бути представлене не лише у формі понять, але й у системно організованому образному плані, що потребує аналізу психічних процесів. У цей же період поняття «значення» у психологічному контексті отримало важливий розвиток.

Класичні роботи Л.С. Виготського та його послідовників, таких як О.М. Леонтьєв, А.Р. Лурія та П.Я. Гальперін, розширили концепцію значення. Вони вважали, що мова – лише один з можливих носіїв значень, іншими можуть бути різноманітні елементи культури. Відповідно до цього підходу, «значення» розглядається як узагальнене відображення дійсності, створене спільними зусиллями суб'єктів у процесі культурно-історичної практики. Ці ідеї відкрили нові шляхи для розуміння ролі значень у спілкуванні та діяльності людини [6, с. 3-5].

Один з важливих проривів у психології, що відзначається в рамках когнітивної парадигми, пов'язаний з ідеями Дж. Келлі. Основна концепція його теорії, яка підтримує всі інші теоретичні положення, полягає в тому, що людина сама конструює свій спосіб бачення та розуміння світу, у якому вона існує, а не просто знаходить готові схеми вже наявними. Це відбувається через «особистісні конструкти» – взаємопов'язані концептуальні моделі реальності, які спочатку формуються у ментальній сфері, а потім перевіряються у практичному досвіді. Хоча ця перевірка не завжди є успішною, за словами Келлі, без таких формувань світ відчувався б як неструктурований, розмитий і непередбачуваний [23, с. 265; 25].

Варто зазначити, що теорія Келлі – одна з небагатьох, яка досліджує категоріальну систему свідомості в контексті функціонування особистості. Більшість представників когнітивного підходу в психології описують різні аспекти значень в більш обмеженому концептуальному просторі, наприклад, у контексті різних моделей організації довготривалої семантичної пам'яті.

Ч. Осгуд вважається відомим піонером у розвитку зарубіжної експериментальної психосемантики як самостійного напрямку досліджень. Він запропонував метод семантичного диференціалу для вимірювання конатативного значення об'єктів, їх «афективно-чуттєвого тону». Через численні емпіричні дослідження Осгуд та його послідовники розглядали значення як вектор у семантичному просторі свідомості. Класична трифакторна модель

такого простору містить три координатні осі – «Оцінка», «Сила» та «Активність», що дозволяє індивідуальну диференціацію об'єктів на основі їхніх характеристик. Аналіз та узагальнення конкретних психосемантичних досліджень вказує на дві основні стратегії їх організації. Перша з них полягає у використанні готових вербальних або невербальних стимулів для оцінювання, отриманих шляхом контент-аналізу або експертної оцінки, що дозволяє досліджувати внутрішні реакції на нейтральні чи відчужені стимули. Цей підхід відповідає необіхевіористичній парадигмі, яка зосереджена на внутрішніх процесах і представленнях. Хоча підслідні описують, групують і шкалюють стимули, суб'єктивні передумови таких процедур можуть залишатися лише гіпотетичними [23, с. 265; 25].

У сучасному світі ми спостерігаємо процес нового організаційного вирішення психологічної науки, що призводить до виникнення дослідницьких галузей на перетині традиційних розділів. У галузі психосемантики активно використовуються дані, отримані в етнографічних, лінгвістичних, культурологічних та нейропсихологічних дослідженнях. Результати психосемантичних досліджень знаходять своє застосування у різних сферах, таких як розробка систем штучного інтелекту, архітектура, реклама, психодіагностика та освіта [5, с. 793].

На відміну від психосемантики, психолінгвістика акцентує увагу на процесах, пов'язаних із використанням мови. Вона досліджує, як мова впливає на когнітивні процеси, такі як пам'ять, увага та сприйняття. Психолінгвістика вивчає механізми мовлення, сприйняття мовних повідомлень, а також те, як мовні структури можуть формувати думки та уявлення.

Зв'язок між цими двома галузями полягає в тому, що обидві вони прагнуть зрозуміти, як значення, виражене через мову, впливає на психіку людини. Наприклад, психосемантика може допомогти виявити, які емоції та асоціації викликають певні слова, тоді як психолінгвістика може вивчити, як ці слова обробляються в мозку під час комунікації. Взаємодія між значенням і мовними

формами є критично важливою для розуміння того, як люди спілкуються та сприймають світ навколо себе. Крім того, обидві галузі можуть використовувати взаємодію між мовою та свідомістю для дослідження культурних і соціальних аспектів спілкування. Наприклад, вивчення метафор, що вживаються в різних культурах, може показати, як культурні уявлення впливають на сприйняття світу. Психолінгвістичні дослідження можуть допомогти зрозуміти, як ці метафори обробляються на рівні свідомості та як вони впливають на комунікативні стратегії.

У дослідженнях В. А. Замошнікової розглядається більш детально психолінгвістика як наука про мовленнєву діяльність. Вона вказує на те, що психолінгвістика є міждисциплінарною наукою, що поєднує в собі елементи психології та лінгвістики, зосереджуючи увагу на процесах, пов'язаних із використанням мови. Вона вивчає, як люди розуміють, виробляють та сприймають мовлення, а також які когнітивні механізми стоять за цими процесами. Психолінгвістика охоплює широкий спектр тем, що дозволяє глибше зрозуміти мовленнєву діяльність як важливий аспект людського існування [9, с. 53].

Психолінгвістика є окремою галуззю лінгвістики, яка досліджує розвиток і застосування мовленнєвої здатності як психічного явища. Вона аналізує, як ця здатність реалізується в процесах вироблення та сприйняття мовлення, враховуючи її взаємозв'язок із психічною діяльністю людини в рамках соціально-культурної взаємодії.

На думку С. І. Куранової, проблема визначення психолінгвістики залишається дискусійною, оскільки психолінгвістичні школи та напрями сформувалися на основі різних національних і культурних традицій, які тісно пов'язані з різними психологічними та лінгвістичними течіями. Це викликало появу різноманітних напрямків і методологічних підходів у психолінгвістичній науці. До нещодавнього часу психолінгвістику вважали підрозділом лінгвістики,

аспектом теоретичного мовознавства або акцентували увагу на її виключно експериментальному характері в межах лінгвістики [15, с. 8].

Як вказують Л. О. Калмикова, Г. В. Калмиков, І. М. Лапшина та Н. В. Харченко, головні проблеми психолінгвістики охоплюють: методологічні підходи до проведення досліджень у цій сфері; моделювання та аналіз процесів генерації, сприйняття та розуміння мовлення, а також механізми формування мовної здатності в людини; опис структури ментального лексикону; вивчення дитячого мовлення, мовної свідомості та світосприйняття; аналіз невербальних аспектів комунікації; дослідження психічних механізмів, які впливають на ефективність спілкування, кодування та декодування текстів; міжкультурну комунікацію; процеси оволодіння іноземною мовою; а також питання білінгвізму [12, с. 35].

Т. О. Лелека вказує на те, що психолінгвістика об'єднує природничо-наукові та соціальні підходи. Вона тісно пов'язана з нейролінгвістикою, когнітивною психологією, когнітологією, інформатикою, теорією та практикою штучного інтелекту, соціальною психологією, соціолінгвістикою, прагмалінгвістикою та аналізом дискурсу. Виникають нові міждисциплінарні галузі, такі як етнопсихолінгвістика, соціопсихолінгвістика, психолінгвістика тексту та інші [18, с. 12].

Однією з основних задач психолінгвістики, на думку Л. В. Засекіної та С. В. Засекіна, є вивчення механізмів мовленнєвого спілкування, що включає дослідження процесу формування усного та писемного мовлення. У формулюванні нових концепцій особистості основою слугує розуміння особистості як унікальної людини з характерними розумовими, емоційними та мотиваційно-вольовими властивостями. Зокрема, індивідуальність кожної особистості проявляється у специфічних організаціях її пізнавальної, емоційної та мотиваційної сфер. Основний аспект поняття мови як явища особистості полягає в тому, що вона не лише представляє собою сукупність знаків, які підпорядковуються мовним законам фонології, лексики, граматики та

прагматики, але й виступає насамперед як засіб психічного вираження, узагальнення та перетворення реальності, що має як колективне, так і індивідуальне значення. Дослідники вказують на те, що психолінгвістика також розглядає питання сприйняття мовлення. Це включає дослідження того, як слухачі обробляють та розуміють мовні повідомлення. Наприклад, як вони розпізнають слова, інтерпретують речення та відчують контекст. Дослідження в цій сфері показують, що розуміння мови не є простим механічним процесом, а скоріше складним когнітивним актом, що включає в себе пам'ять, увагу та інші психічні процеси [10, с. 21-24].

С. І. Куранова вказує на те, що психолінгвістика вивчає, як соціальний контекст впливає на мовленнєву діяльність. Люди використовують різні стратегії спілкування в залежності від ситуації, в якій вони знаходяться, і від тих, з ким спілкуються, що може стосуватися не лише вибору слів, але й інтонації, жестів і невербальної комунікації. Психолінгвістичні дослідження у цій області допомагають розкрити, як культура, соціальні норми та міжособистісні відносини впливають на наше мовлення [15, с. 12].

Однією з актуальних проблем психології мовлення, на думку Л. О. Калмикової, Г. В. Калмикова, І. М. Лапшиної та Н. В. Харченко є встановлення взаємозв'язку мовлення з іншими психічними явищами. Вплив мовленнєвої діяльності на психічне життя людини є значущим, хоча в повсякденному житті цей вплив часто залишається непоміченим. Проте співвідношення мовлення з іншими психічними процесами має бути в центрі уваги педагогічних працівників. Автори пишуть про те, що мовлення людини та його окремі елементи – слова – не є лише структурними компонентами психіки. Слово пов'язане з усіма аспектами психічного життя особистості, що підтверджується сучасними дослідженнями психологів та фізіологів. Наприклад, на рівні відчуттів мовлення фактично визначає умови обробки стимулу. Людина, підготовлена словом до появи певного стимулу, демонструє значно нижчий поріг чутливості, здатність до розрізнення, диференціації та сприймання субсенсорних

сигналів, а також відчуває субцесивні реакції, які зазвичай не проявляються у звичайному стані [12, с. 26].

Л. Дейнека, вказує на те, що у роботі Л. О. Калмикової «Мовленнєва діяльність як складова частина предмета психолінгвістики» пишеться про те, що у сучасному світі психолінгвістика також знаходить своє застосування в технологіях, пов'язаних із обробкою природної мови, таких як системи автоматичного перекладу, голосові помічники та інші засоби комунікації. Розробка цих технологій вимагає глибокого розуміння як мовленнєвих процесів, так і когнітивних механізмів, що стоять за ними [26, с. 5].

Таким чином, можемо говорити про те, що психолінгвістика як наука про мовленнєву діяльність займає центральне місце в розумінні зв'язку між мовою, мисленням і соціальними процесами. Вона досліджує не лише саму мову, але й широкий контекст, у якому відбувається мовлення, відкриваючи нові горизонти для розуміння людської природи. Завдяки своїй міждисциплінарній природі, психолінгвістика робить внесок у різні сфери знань, включаючи психологію, лінгвістику, нейробіологію, освіту та інформаційні технології, підкреслюючи важливість мовлення у всіх аспектах людського життя.

Отже психосемантика та психолінгвістика є взаємопов'язаними галузями, які сприяють глибшому розумінню того, як мова відображає та формує психічні процеси. Спільні дослідження в цих напрямках можуть допомогти виявити механізми, які лежать в основі мовленнєвої поведінки, а також вивчити, як значення, що передається через мову, може впливати на індивідуальні та соціальні процеси. Цей зв'язок надає нові можливості для інтеграції знань з різних галузей, що в свою чергу може покращити практичні підходи в освіті, психотерапії та інших сферах, пов'язаних із комунікацією.

1.2. Структура психіки людини та значення терміну «свідомість»

Структура психіки людини є складною і динамічною системою, що включає в себе широкий спектр психічних процесів і явищ. Ця структура виникає

в результаті взаємодії різноманітних фізіологічних, психологічних, соціокультурних і генетичних чинників. Сенсорна сфера визначає здатність людини сприймати зовнішні подразники через органи чуття, такі як зір, слух, дотик, нюх та смак. Ця інформація обробляється в мозку і відіграє ключову роль у формуванні переживань і сприйнятті навколишнього середовища [39, с. 1].

Пам'ять – це важлива складова психічної структури, яка дозволяє зберігати, відтворювати та використовувати інформацію. Пам'ять може бути короткочасною, що допомагає утримувати інформацію на короткий період часу, або довготривалою, яка дозволяє зберігати інформацію протягом тривалого періоду. Мислення включає в себе процеси утворення уявлень, розв'язання проблем, прийняття рішень та створення нових ідей. Воно може бути образним, концептуальним, абстрактним і базується на попередніх знаннях та досвіді особистості [20, с. 14].

Увага – це здатність фокусувати свій розум на певних об'єктах чи явищах. Вона визначається концентрацією уваги, розподілом уваги та здатністю витримувати довготривалу увагу на певному об'єкті. Вольова діяльність включає в себе здатність контролювати свої дії, регулювати свої емоції та приймати рішення. Це важлива складова психічної структури, яка дозволяє людині досягати своїх цілей і адаптуватися до змін у навколишньому середовищі [20, с. 14].

Концепція З. Фрейда, що відображена у його психоаналітичних творах, значно вплинула на розвиток сучасної психології, оскільки докладно висвітлює найскладніші аспекти утворення внутрішнього світу особистості. Фрейд доходить висновку, що несвідомі переживання та невиражені прагнення можуть впливати на всю нашу поведінку та навіть спричиняти серйозні захворювання. Його тлумачення психіки стало основою для сучасних психологічних рефлексій, наукових досліджень та мистецьких творів. Одним із ключових аспектів психоаналізу З. Фрейда є структурування психіки на свідоме та несвідоме. Цей аналіз відбувається на перетині психології, фізіології, філософії та медицини.

Психоаналіз не розглядає свідомість як домінуючий фактор, але враховує її взаємодію з іншими структурами психіки або навіть може виключати її з контексту [39, с. 1].

Фрейд вводить поняття «Я» та «Воно», що розширює уявлення про структуру психіки. Він також вказує на існування «над-Я» чи «Супер-Его», яке може виникати з переживань, що визначили виникнення тотемізму. Це підводить до питання про взаємозв'язок між «Я» та «Воно». Фрейд вбачає, що разом вони формують основу психіки, існуючи в різних рівнях і взаємодіючи між собою [39, с. 1].

У ході еволюції живих істот психіка, як відображення об'єктивної дійсності в мозку, прогресувала, розвиваючись відповідно до умов життя різних видів. На найвищому рівні її розвитку спостерігаємо свідомість, яка є унікальною для людини. Психологія розглядає виникнення людської свідомості через суспільний спосіб і трудову діяльність, що спричинили її розвиток. Під час переходу до суспільних форм життя радикально змінилася структура людської поведінки. Поряд з біологічними мотивами, що виникали внаслідок безпосереднього сприймання оточуючого середовища, з'явилися вищі «духовні» мотиви та потреби, які базувалися на здатності до абстрагування від безпосереднього впливу середовища. Залежно від цього, розвинулися різні форми поведінки та мотивації. Також з'явилася потреба у трансляції та засвоєнні суспільного досвіду. Мова стала одним із засобів цієї трансляції та формування свідомості [20, с. 14-15].

Свідомість представляє собою вищу, унікальну для людини форму відображення об'єктивної дійсності. Її структура включає різноманітні компоненти, що відображають складні аспекти людського життя [31, с. 3-6]:

1) знання про природу, суспільство та внутрішній світ людини, які формуються внаслідок навчання, досвіду та сприймання оточуючого середовища. Ці знання індивідуальні та унікальні для кожної особистості;

2) усвідомлення себе як суб'єкта пізнання, що розділяється від об'єктивного світу. Це самопізнання стає основою для формування самосвідомості;

3) свідомість включає емоційні переживання, які відображають почуття та емоції, що супроводжують життєдіяльність людини;

4) цілеспрямованість, планування та передбачення результатів діяльності. Свідомість допомагає формулювати цілі та обирати стратегії дій [31, с. 3-6; 38].

У структурі свідомості також присутній несвідомий рівень, який складає значну частину психічного життя, не доступну свідомому сприйняттю. Фрейд порівнював мозок людини з айсбергом, де свідомий рівень представляв лише верхівку, а несвідомий – велику частину, що перебуває під водою. Таким чином, інформація, що сприймається свідомістю, становить лише частину всього обсягу інформації, яку обробляє психіка людини [31, с. 3-6].

Ці аспекти свідомості визначаються рівнем знань, наукового світогляду, ідейних переконань, а також ставленням до інших та до самої себе. Людська свідомість характеризується активністю, оскільки інформація, що надходить до мозку, свідомо оброблюється відповідно до мети та завдань особистості. Неусвідомлені форми психічної діяльності, такі як інстинктивні дії чи автоматизовані процеси, також важливі, адже вони впливають на свідому діяльність людини. Вивчаючи психічну діяльність, слід брати до уваги, що психічне життя, свідомість та діяльність завжди взаємопов'язані [20, с. 14].

Психіка, як властивість високоорганізованої матерії, яка відображає об'єктивну реальність на основі сформованого психічного образу, дозволяє людині регулювати свою діяльність і поведінку. Вона представляє собою суб'єктивне відображення об'єктивного світу, яке тісно пов'язане з суспільною природою людини та опосередковане суспільно виробленими знаннями. Психіка, як відображувальна здатність, притаманна не лише людині, а й тваринам. Серед усіх форм психіки найвищою є свідомість людини, яка з'явилася у процесі суспільно-трудової практики та нерозривно пов'язана з мовленням.

Свідомість дозволяє людині довільно регулювати свою поведінку і не просто фотографічно відбиває явища дійсності, а розкриває їх об'єктивні внутрішні зв'язки [23, с. 6].

Зміст психіки складають ідеальні відображення об'єктивно існуючих явищ, які, проте, мають своєрідний характер для кожної людини. Вони залежать від різних факторів, таких як минулий досвід, знання, потреби, інтереси, психічний стан і т. д.

Отже, психіка є суб'єктивним відображенням об'єктивного світу, проте це не означає, що це відображення є неправильним. Перевірка через суспільно-історичну та особистісну практику забезпечує об'єктивність цього відображення. Психіка також включає в себе позаобразні компоненти, такі як загальні ціннісні особистості, значення явищ та розумові дії [23, с. 6-7].

Наукове розуміння психіки базується на кількох основних принципах:

1) походження і розвиток: психіка виникла на певній стадії еволюції матерії, коли з'явилися тваринні організми, і є відображально-регуляційним механізмом адаптивної поведінки. З розвитком нервової системи тварин зростала й розвивалася психіка;

2) свідомість як вищий етап розвитку: вона з'явилася внаслідок трудової діяльності людини в умовах колективного спілкування;

3) формування в активній діяльності: закономірності психіки полягають у переході від зовнішньої взаємодії з предметами до створення психічного образу та регулювання нею дій;

4) соціокультурний вплив: психіка опосередкована діяльністю мозку, але є ідеальним явищем, що обумовлене соціокультурними факторами.

5) структура та організація: психічні явища мають певну структуру і системну організацію [23, с. 6-7].

Особливості психіки:

1) активний і випереджальний характер: психічне відображення активно пов'язане з пошуком та вибором способів дій, що відповідають умовам середовища. Воно також забезпечує передбачення у діяльності та поведінці;

2) індивідуальний підхід: кожний психічний акт є результатом взаємодії об'єктивного і суб'єктивного через індивідуальність людини, яка відбивається на її психічному житті;

3) постійний розвиток: у процесі активної діяльності психіка постійно удосконалюється й розвивається [23, с. 6-7].

Праця спричинила розвиток суспільства, формування потреб та свідомості, яка здатна активно трансформувати світ. Це в свою чергу породило потребу в спілкуванні та мовленні. Свідомість та мова неподільні. Мова розширює межі свідомості. Таким чином, мовленнєве спілкування, подібно до праці, стає важливим фактором розвитку свідомості та самосвідомості людей [31, с. 3].

Наприклад, активність павука у відповідь на вібрацію комахи, що потрапила до павутиння, є ілюстрацією цього принципу: павук рухається в напрямку до комахи, знаходить і з'їдає її. У цьому випадку специфіка психіки полягає в тому, що вона відображає не сам предмет, а його властивість вібрувати. Павук продемонструє схожу поведінку й у відношенні до камертона, який також торкається до павутиння. На цій стадії середовище відображається не як цілісна сутність, а як різноманітні біологічно нейтральні окремі властивості. Отже, елементарній, недиференційованій формі діяльності відповідає простий зміст психіки [31, с. 3].

Суть свідомості полягає в узагальненому, оцінювальному, цілеспрямованому відображенні та творчому перетворенні дійсності, у попередній уявній побудові дій та передбаченні їх результатів, у розумному регулюванні та самоконтролі поведінки людини [17, с. 39].

Перш за все, свідомість включає у себе узагальнений досвід людини щодо світу навколо, включаючи знання про природу, суспільство і внутрішній світ особистості. Цей досвід формується в результаті навчання, виховання та інших

психічних процесів, таких як відчуття, сприймання, мислення та пам'ять. Важливо відзначити, що суспільно-історичний контекст впливає на формування потреби в знаннях, що стає стимулом для пізнавальної діяльності [17, с. 39].

По-друге, свідомість дозволяє людині відокремити себе як суб'єкта пізнання від об'єктивного світу, визначаючи різницю між «Я» та «не Я». Це розрізнення сприяє самопізнанню та рефлексії, яка включає у себе сприйняття не лише себе, а й оточуючої дійсності та інших людей. По-третє, свідомість супроводжується емоційними переживаннями, що відображають ставлення людини до оточуючого світу. Емоційна сфера включає оцінку міжособистісних відносин та взаємодії зі складними об'єктивними реаліями суспільства. Четвертим аспектом є цілеспрямованість, яка виявляється у плануванні діяльності та передбаченні її результатів. Свідомість сприяє формуванню цілей, вибору мотивів, прийняттю рішень та самоконтролю. По-п'яте, свідомість тісно пов'язана з мовою, що відтворює суспільний досвід та сприймається як частина особистого життя. Нарешті, свідомість виражається у творчій діяльності, спрямованій на перетворення дійсності та створення нових продуктів [17, с. 39].

Свідомість і самосвідомість є важливими аспектами психічного життя людини, але їх можна розглядати як різні ступені розвитку. Якщо свідомість є узагальненим відображенням дійсності та внутрішнього світу особистості, то самосвідомість представляє собою усвідомлення себе самого людиною, її погляду на природу, інших людей, своїх ідей та дій. Самосвідомість дозволяє особистості аналізувати та оцінювати власні вчинки, ставлення та відносини з оточуючим світом [17, с. 39].

Хоча свідомість і самосвідомість базуються на принципі відображення, самосвідомість розвивається на основі свідомості та виникає трохи пізніше. З психологічної точки зору, самосвідомість визначається як складний психічний процес, що включає сприйняття особистістю різних образів себе у різних ситуаціях, взаємодіючи з іншими людьми. Ці образи об'єднуються в єдине цілісне уявлення про себе як суб'єкта, відмінного від інших. Самосвідомість є

результатом розвитку індивідуального самовідображення в контексті соціального оточення та взаємодії з навколишнім світом. Поступово, через сприйняття та оцінку власних дій та стосунків з іншими, вона стає більш глибокою та адекватною. Таким чином, самосвідомість відображає ступінь усвідомлення особистістю власної ідентичності та місця у світі, що розвивається в процесі взаємодії зі світом та іншими особами [17, с. 39].

Узагальнюючи, структура психіки людини є багаторівневою системою, у якій свідомість відіграє ключову роль як центр осмислення, прийняття рішень та взаємодії із зовнішнім світом. Термін «свідомість» охоплює процеси усвідомлення і рефлексії, що забезпечують здатність людини до самоідентифікації та цілеспрямованої діяльності. Значення свідомості особливо проявляється у її зв'язку з мовою, яка виступає головним інструментом вираження і формування смислів, що відкриває перспективу для подальшого аналізу взаємозв'язку цих феноменів.

1.3. Зв'язок між мовою та картиною світу

Проблеми взаємодії мови, культури і мислення становлять одну з найважливіших тем у дослідженнях провідних лінгвістів, культурологів і філософів у всьому світі. Ідея про взаємозв'язок пізнання та мови, мови та культури з'явилася ще в XVIII столітті, але серйозні дослідження цих питань розпочалися лише наприкінці минулого століття. Наукові студії, спрямовані на лінгвокогнітивний та лінгвокультурний підхід, переважно мали декларативний характер, і лише на початку 70-х років XX століття розпочалося систематичне дослідження цих аспектів знань, що, власне, пов'язане з виникненням нових галузей наукового пізнання, таких як когнітологія, лінгвокультурологія, етнолінгвістика, етнопсихолінгвістика та інші [43, с. 70-71].

Основні ідеї лінгвокультурології в цілому та мовної картини світу зокрема розглядаються у працях вчених різних країн. Мова виступає як невід'ємна частина сприйняття світу, через неї людина може пізнати найважливіші аспекти

навколишнього середовища. У мові відображаються не лише реальність і умови життя, а й суспільна самосвідомість народу, його менталітет, національний характер, спосіб життя, традиції, звичаї, мораль, система цінностей, світогляд тощо [43, с. 70-71].

Термін «картина світу» вперше зустрічається у працях Г. Герца, який вивчав фізичну картину світу. Він визначав цей термін як «сукупність внутрішніх образів зовнішніх предметів, з яких логічним шляхом можна отримувати відомості щодо поведінки цих предметів». М. Хайдегер ввів інше значення, де «картина світу» стала визначатися як спосіб сприйняття світу людиною, де все існуюче розглядається як об'єкт, на який спрямована увага та який хоче людина мати перед собою [43, с. 70-71].

Термін «картина світу» знову з'явився під впливом ідей В. фон Гумбольдта та О. Потебні про внутрішню форму мови. Вони вважали мову «духом народу», що приховує особливий світогляд і специфічний спосіб мислення. Ця концепція підтримувалася ідеями американської етнолінгвістики, зокрема гіпотези «лінгвістичної відносності» Е. Сепіра та Б. Уорфа. На основі ідей В. фон Гумбольдта, Л. Вайсгербер розробив теорію мовної картини світу. Він вважав, що основна функція мови полягає у формуванні картини світу в людини. Мова відіграє провідну роль у цьому процесі, що дозволяє їй стати «творцем світу». Також Л. Вайсгербер припускав, що існує певна свобода людської свідомості від мовної картини світу, але в межах цієї картини [43, с. 72].

Е. Сепір та Б. Уорф висунули теорію, що мова відіграє ключову роль у способі, яким люди сприймають світ, і кожна мова надає своєрідний кут зору для реальності. Ця концепція відповідає гіпотезі лінгвістичної відносності, за якою мова тісно переплітається з безпосереднім досвідом людей [43, с. 72].

Б. Уорф вважав, що мова визначає спосіб, яким ми бачимо і сприймаємо світ. Він порівнював мовну та наукову картини світу, підкреслюючи значення мовної картини для розвитку науки. О. О. Потебня, розвиваючи ідеї В. фон Гумбольдта, створив свою філософію мови, в якій він зосередився на ролі слова

як засобу сприйняття думки. В. Жайворонок розробив концепцію інтерпретації лінгвофілософської категорії «мовна картина світу», вважаючи, що через осмислення всесвіту людина пізнає і себе, а мова виступає одним з ключових елементів цього процесу пізнання [43, с. 72].

Термін «картина світу» широко використовується в сучасній філософській та науковій літературі для опису світоглядних структур, які визначають культуру певної історичної епохи. Цей термін використовується також у зв'язку з «баченням світу», «моделлю світу» і «образом світу», що підкреслюють цілісність світогляду. Концепція «картини світу» визначається через систему культурних категорій, включаючи «мовну картину світу» [37, с. 46].

Взаємозв'язок між мовою і культурою грає ключову роль у формуванні «картини світу». Мова не лише відображає дійсність, але й створює свою власну унікальну картину світу, яка є специфічною для кожної мови і народу, що говорить нею. Перш за все, мова є засобом спілкування між людьми, і вона нерозривно пов'язана з розвитком народу, який нею користується. Мова, мислення і культура взаємопов'язані і взаємодіють один з одним. Мова виступає засобом вираження думок і передачі їх від людини до людини, тісно пов'язана з мисленням. Кожна мова створює свою унікальну систему знаків, яка відображає спосіб, яким люди, які говорять цією мовою сприймають і організовують світ навколо себе. Культурні особливості, історичний контекст, індивідуальність і специфіка мислення кожного народу впливають на те, як мова відтворює світ у своїх лінгвістичних конструкціях. У свою чергу, ці конструкції впливають на спосіб, яким мовна спільнота сприймає і розуміє світ. Таким чином, «мовна картина світу» відображає інтеракцію між мовою, мисленням і культурою, що формує складну систему уявлень про світ, який існує у свідомості суспільства [30, с. 34-37].

Нові форми діяльності суб'єкта породжують і нові способи усвідомлення дійсності, що, в свою чергу, призводить до появи нових форм його значення. Значення, яке є результатом усвідомленої діяльності суб'єкта, відрізняється від

ідеального «інобуття» об'єкту і відображає перетворену форму сприйняття та взаємодії з ним. Розуміння аналітичної функції мови та опосередкованості сприйняття і свідомості суб'єкта через систему значень неминуче веде до висновку про розбіжність у картині світу, сформованій у представників різних мовних культур. Як зазначав В. фон Гумбольдт, це не просто різні назви для одного й того ж предмета, а різні способи сприйняття його. Наприклад, лексичні відмінності між мовами створюють можливість для більш точного вираження відтінків у формі та змісті виконуваної дії [30, с. 34].

Граматичні особливості різних мов також відображають їхню відмінність у сприйнятті реальності. Експерименти з постгіпнотичною інструкцією надають додаткове свідчення про важливість мови у сприйнятті світу. Ці експерименти показують, як заборона на сприйняття певного предмета також впливає на сприйняття семантично пов'язаних з ним об'єктів, що є чітким прикладом того, як мова впливає на сприйняття і розуміння навколишнього світу [30, с. 35].

Передаючи зовнішній світ, мова відтворює спосіб, яким людина розуміє цей світ. Взаємозв'язок між мовою і зовнішнім світом опосередкований ментальними уявленнями і виявляється у концепції «картини світу». Під цією картиною ми розуміємо унікальне уявлення про світ, що представляє його властивості у формі, доступній для розуміння його носіями. Ця картина формується під час духовної діяльності людини та її контактів із зовнішнім світом як результат пізнання. Термін «концептуальна картина світу» використовується для опису інформаційної бази, що існує у свідомості людини і відображає зовнішній світ. Вона складається з концептів, що утворюються свідомістю в структурі реальності, і є сукупністю різних елементів у їх взаємозв'язку. Багато елементів концептуальної картини світу відображаються через мовний матеріал. Мовна картина світу є підсистемою концептуальної, охоплюючи ті компоненти, які пов'язані з мовними знаками. Зміни в концептуальній картині світу, які відбуваються через засвоєння нового знання, впливають на мовну картину світу і навпаки, розширення мови новими

одинацями призводить до відповідних змін у концептуальній картині світу [29, с. 42-43].

Мовна картина світу не обов'язково є національною, оскільки культурна інформація, закодована в мовних одиницях, може бути частиною загальнолюдської системи культурних цінностей. Вона базується на повсякденних уявленнях членів соціуму про об'єкти реальності, що є результатом безпосереднього досвіду людей. Сучасна лінгвістика розрізняє концептуальну та мовну картини світу. Концептуальна картина світу формується через взаємодію різних просторів – семантичних, семіотичних і концептуальних, що відображають мовні, семантичні та концептуальні аспекти реальності. Таким чином, мовна картина світу відображає конкретну національну картину світу, в той час як концептуальна картина світу є більш широкою і включає у себе всі аспекти сприйняття світу людиною [29, с. 42-44].

Учені розрізняють два важливих аспекти мовної картини світу: наївну та наукову. Наївна мовна картина світу відображає знання про світ, які співвідносяться з типовим сприйняттям «звичайної» людини, і відтворені у мові. З іншого боку, наукова мовна картина світу відображає об'єктивне знання про світ, яке відповідає стану сучасної наукової думки. Мовна картина світу грає ключову роль у формуванні світогляду кожної людини. Вона відображає методи мовленнєво-мисленнєвої діяльності, яка характерна для певної епохи з її цінностями. Культурним надбанням нації є мовна картина світу, яка має різні рівні та визначає розуміння зовнішнього та внутрішнього світу людини. Сучасні дослідження мовної картини світу проводяться у двох напрямках. З одного боку, на основі системного семантичного аналізу лексики певної мови реконструюється цілісна система уявлень, що відображаються в цій мові, незалежно від того, чи є вона специфічною для цієї мови, чи універсальною. З іншого боку, вивчаються окремі «типові для певної мови (лінгвоспецифічні) концепти» [29, с. 44].

Мовна картина світу охоплює три компоненти – світ дійсності, світ мислення та світ мови. Аналіз специфічних лінгвокультурних концептів, опосередкованих певними культурно-когнітивними особливостями народу, викликає значний науковий інтерес. Ці концепти складають ідіоетнічний та ідіосемантичний компонент мовної картини світу. Метафори грають значну роль у формуванні мовної картини світу, оскільки вони відображають архаїчні уявлення про нього. Вони допомагають у вербалізації різноманітних об'єктів дійсності, включаючи абстрактні явища. Крім того, мовна картина світу характеризується як наявністю, так і відсутністю лексичних одиниць. Такі відсутні елементи, або лакуни, становлять важливу частину дослідження, що дозволяє краще розуміти специфіку мовної картини світу [29, с. 44].

Інноваційний підхід до формування мовної картини світу проявляється у риторичному дискурсі, що стає об'єктом досліджень у сучасній лінгвістиці. Риторичні конструкції, розглянуті як стійкі «мовні та розумові рамки» національного життя, виявляються у різних сферах дискурсу, включаючи освітній контекст. Слід зазначити, що дискурсивний рівень стає найвищим утворенням мовної картини світу, тому він має безмежні можливості для її розкриття та розвитку. Б. Лібш розширює горизонти вивчення мовної картини світу до феноменологічного підходу, що відображає сучасні тенденції у сприйнятті та інтерпретації цінностей. Він відзначає, що найкращими джерелами побудови національної мовної картини світу є твори провідних письменників, які втілюють у собі різноманітні лінгвокультурні аспекти. У своїй роботі він відзначає необхідність виокремлення універсальних лінгвоментальних ознак та типологічних відмінностей у письмовому дискурсі [4, с. 153].

Аналізуючи тісні зв'язки між мовою та культурою, Г. Дойчер у своїй роботі «Крізь мовне скло» підкреслює їх важливість у розумінні та конструюванні світу. Він показує, що мова є не лише засобом комунікації, а й відображенням культурних цінностей та способів мислення [4, с. 153].

Н. О. Потапова акцентує увагу на аналізі лексики як ключового елемента мовної картини світу, що відображає культурні та ментальні особливості суспільства. Вона наголошує, що слово виступає не лише як засіб вираження думок, але і як індикатор культурних особливостей [4, с. 153].

За словами А. Іслама, мовна картина світу є результатом образного мислення, яке закріплюється через мову. Він підкреслює, що мова є інструментом для вираження цінностей та ідеалів суспільства, а культурні цінності у мові відображають національний характер та менталітет [4, с. 153].

Г. Ж. Снасапова розглядає кожну лінгвокультурну одиницю в художньому творі як індикатор, що визначає мовну картину світу. Вона розглядає мовні елементи у творі як важливі компоненти, що відображають певні аспекти культурної ідентичності та світогляду. Дослідження лінгвокультурних одиниць допомагає розкрити та зрозуміти специфіку мовної картини світу, яка втілюється в художньому творі [4, с. 153].

С. Єлемесова звертає увагу на мовні особливості художнього тексту, використовуючи психолінгвістичний підхід до аналізу стилістичних, лінгвістичних та поетичних засобів. Вона підкреслює, що вивчення взаємозв'язку мови та культури допомагає отримати більш глибоке розуміння мовної картини світу, оскільки мова і культура нерозривно пов'язані між собою. У дослідженнях лінгвокультурологічної спрямованості важливо поєднувати когнітивний та культурологічний підходи, оскільки це дозволяє розуміти інтегративний характер мовного знання та виявляти зв'язки між мовою, людиною і культурою. Взаємозв'язок цих трьох складових репрезентує специфіку лінгвокультурології, яка визначає взаємозв'язок між мовою, культурою та ідентичністю [4, с. 153].

Художня картина світу може охоплювати окремі концепції та поняття, що відображають індивідуальність авторського світогляду. Тому мова виступає як інструмент утворення вторинної картини світу, що належить творцеві художнього твору. Різноманітність тлумачень термінів «концепт» та «мовна картина світу» вказує на різноманітні аспекти їх вивчення та розуміння.

Враховуючи це, необхідно розглядати картину світу у контексті культури, а потім вивчати індивідуальну мову автора, оскільки культурний концепт відображає інформацію, яка існує у специфіці національної культури. Концептуальний аналіз допомагає розкрити природу культурного концепту, виявити символи національної культури та пояснити сутність загальнокультурних понять, які накопичують знання про мовну картину світу [4, с. 153-154].

Отже, мова не лише відображає, але й активно формує картину світу, яку вибудовує людина. Через мовні категорії, символи та значення закріплюються культурні й когнітивні моделі, що визначають сприйняття та інтерпретацію реальності. Зв'язок мови з картиною світу підкреслює її роль як інструменту осмислення дійсності, що відкриває нові перспективи для вивчення когнітивних та соціокультурних процесів.

Висновки до першого розділу

У сучасному світі відбувається зміна у підходах до організації психологічної науки, що призводить до виникнення нових дослідницьких напрямів, які об'єднують традиційні галузі. Психосемантика та психолінгвістика є одними з подібних напрямків. Результати досліджень у цій області застосовуються у різних сферах, таких як розробка систем штучного інтелекту, архітектура, психодіагностика та багато інших.

Свідомість і самосвідомість є ключовими аспектами психічного життя людини, проте вони можуть розглядатися як два різні етапи розвитку. Свідомість описується як загальне відображення зовнішнього світу та внутрішнього життя особистості, тоді як самосвідомість – це усвідомлення самої себе особою, її поглядів, ідей та дій. Самосвідомість дозволяє людині аналізувати та оцінювати власні дії. Хоча обидва ці поняття базуються на ідеї відображення, самосвідомість розвивається на основі свідомості і виникає пізніше. Цей процес є результатом взаємодії з соціальним середовищем та іншими людьми, і з часом

стає більш глибоким. Таким чином, самосвідомість відображає ступінь усвідомлення власної ідентичності та ролі у світі, що розвивається через взаємодію зі світом та іншими особами.

Мовна свідомість суспільства та її етнокультурна специфіка формуються різноманітними факторами, включаючи мовні, політичні, соціальні та культурні аспекти. Вони визначають потенційні можливості мовної особистості, яка сприймає та висловлює інформацію за допомогою мови свого народу.

Різнманітність тлумачень понять «концепт» та «мовна картина світу» вказує на різні підходи до їх вивчення та розуміння. У зв'язку з цим, важливо розглядати картину світу у контексті культури, а потім аналізувати мовні особливості конкретного автора, оскільки культурний концепт відображає інформацію, яка характеризує специфіку національної культури.

РОЗДІЛ II. ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ

2.1. Психологічні труднощі біженців та внутрішньо-переміщених осіб

Дослідження емоційного стану біженців та переселенців в умовах військового конфлікту є актуальною темою для науковців усього світу. Серед українських дослідників, які досліджують цю проблематику, можна згадати В. Педоренка, Т. Алексеєнко, Л. Гончар, Т. Куниці, Д. Бибика, З. В. Спринську, С. Дерев'янка, Ю. Максименка та О. Морозову-Йоханнесен та інших.

Стрес часто викликає бажання повернутися до звичного та безпечного середовища, що в умовах війни може бути неможливим. Люди змушені приймати складні рішення: залишатися, сподіваючись на швидке завершення конфлікту, або намагатися адаптуватися до нової реальності, вивчаючи іноземну мову та шукаючи стабільність у новому середовищі [28, с. 5-6].

Внутрішньо переміщеними особами є люди, змушені покинути свої домівки, щоб уникнути наслідків збройного конфлікту (ситуації загального насильства, порушення прав людини) або стихійних лих чи техногенних катастроф, які не перетнули визнаний на міжнародному рівні державний кордон країни. Психологічні, соціальні та культурні причини від'їзду також можна вважати важливими. Так, переселенці, як учасники процесів міграції, стикаються з проблемами адаптації й ідентифікації після міграції [35, с. 50].

Адаптація – це процес пристосування суб'єкта міграції до об'єктивних умов оточуючого середовища [35, с. 50].

Дослідники висвітлюють особливості адаптації та супровідні психологічні феномени з різних точок зору. Спочатку вважалося, що процес адаптації особистості до переселення неминуче призводить до певного переліку психологічних проблем. Однак сучасні дослідження свідчать, що процес адаптації не завжди має негативні наслідки; він є лише фактором ризику, наслідки якого залежать від особливостей взаємодії переміщеної особи з новим соціальним середовищем [41, с. 50].

У рамках поведінково-когнітивного підходу питання психологічного стану особистості розглядається через призму її переконань щодо подій, оточення, поточної ситуації та майбутнього, а також рівня саногенного мислення, конструктивних поведінкових стратегій, копінгів та загального стилю життя. Стель життя трактується як стабільний спосіб життєвої самоорганізації, комунікації, навчання, праці та відпочинку; включає систему життєвих очікувань, прагнень і вимог до себе, інших та життя загалом. Основними чинниками зниження стійкості з цієї точки зору є неадекватні та ірраціональні переконання (викривлені уявлення про оточення та події, нових знайомих та можливості), а також неадекватна когнітивна оцінка. За підтримки психолога увага клієнта зосереджується на перегляді та переоцінці своїх переконань, набутті конструктивних настанов, корекції поведінки, освоєнні важливих ментальних і поведінкових патернів, таких як витривалість, саморегуляція, оптимізм та здатність до стійких зусиль щодо поліпшення душевного стану та збереження здоров'я [7, с. 77].

У контексті феноменологічного підходу (різноманітні варіанти гуманістично та екзистенційно орієнтованих методологій) дослідження зосереджується на аналізі психологічних умов, що сприяють посттравматичному особистісному зростанню. Особлива увага приділяється важливості гуманізації соціального середовища, створеного після переміщення, та емпатійного ставлення до осіб, що зазнали травм внаслідок війни і важких умов переселення. Основні завдання цього підходу включають підтримку метамотивації індивіда, саморозвитку та смислової екзистенційної наповненості, що характеризується вільним і повним проживанням життя [7, с. 78].

При аналізі проблеми соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб у нашій країні варто відзначити дослідження А. Налчаджяна, присвячене переадаптації як процесу перебудови особистості в умовах значних змін життєвих обставин за відсутності надзвичайних ситуацій. Екстремальні ситуації створюють значні об'єктивні та психологічні труднощі, які вимагають

повного напруження сил і оптимальної реалізації особистих можливостей для досягнення успіху та забезпечення безпеки. Суб'єкти соціально-психологічної адаптації змушені розробляти нові форми активної взаємодії з новим середовищем [35, с. 50].

Вченими виявлено, що поширеність психічних розладів пов'язана зі ступенем травматизації, тривалістю військових дій чи окупації та своєчасністю надання допомоги. Більш ніж 60% цивільного населення з воюючих країн мають симптоми депресії, тривожності та ПТСР. Жінки, діти та підлітки страждають більше, ніж чоловіки. Кореляція між психологічним станом матері та дитини була підтверджена в дослідженнях. Дослідження серед 224 ліванських дітей показало, що кількість переживань, пов'язаних з війною, корелює із симптомами ПТСР. В Газі 32,7% дітей мали виражені симптоми ПТСР, 49,2% – помірні, 15,6% – легкі, і лише у 2,5% ці симптоми були відсутні. Хлопчики страждали більше (58%), ніж дівчата (42%). У таборах більше дітей постраждали від психічних розладів (84,1%), ніж у родинях (15,8%). Люди похилого віку та особи з інвалідністю також належать до вразливих груп населення, зокрема через прямий кореляційний зв'язок між психічними розладами та інвалідністю. Фізичні захворювання під час конфліктів виступають факторами ризику для розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Тривале проживання у регіонах військових конфліктів сприяє виникненню хронічних психічних розладів. Кумулятивна травма має вплив на психічні симптоми навіть через десять років після первинних травм. Підвищені показники психічної захворюваності та психосоціальних проблем є характерними для внутрішньо переміщених осіб і біженців [3, с. 4-5].

В. М. Педоренко у своєму дослідженні зазначає серйозні проблеми у психоемоційній сфері вимушених переселенців через психотравмуючі події війни. Ці люди можуть відчувати сильний стрес, фрустрацію, агресивність та інші психологічні розлади [28, с. 8].

Дослідження показують, що війна негативно впливає на психіку українських біженців, викликаючи емоційну, когнітивну, поведінкову, соціальну та професійну дезадаптацію, тривогу, панічні напади, травму свідка та соматоформні розлади. О. Тімченко зазначає, що українські біженці, навіть перебуваючи в безпеці, несуть рани війни. Вони стикаються з відчуттям втрати рідного дому, чужини, острахом, відсутністю перспектив, самотністю та почуттям провини. О. Брацюнь акцентує втрати соціального характеру, такі як втрата роботи, навчання, соціальних зв'язків, та високий рівень тривоги і депресії у біженців. Л. Бахмутова і А. Неска підкреслюють, що українські біженці демонструють психологічну силу, що полегшує процес адаптації. Професійна життєстійкість є провідним ресурсом, допомагаючи їм адаптуватися, справлятися зі стресом і зберігати родинні зв'язки [40, 241-242].

Українські психологи, переживаючи війну і допомагаючи людям, проводять наукові дослідження, що робить важливий внесок у світову психологічну науку, пов'язану з військовою агресією. Опитування «Твоя життєстійкість в умовах війни», яке провів О. М. Кокун (2022), показало, що майже 80% українців мають особистий досвід, пов'язаний з війною. Більше половини респондентів (55,7%) зазнали небезпеки для життя, 58,8% відчули погіршення здоров'я, а 86,7% – емоційного стану. Дослідження психічного здоров'я внутрішньо переміщених осіб, проведене Л. М. Карамушкою та Т. В. Карамушкою, виявило високий рівень страху, паніки, конфліктності у міжособистісних відносинах і низький рівень активності в професійній та волонтерській діяльності. С.В. Арефнія дослідила адаптацію українців в умовах війни, виявивши емоційну та поведінкову дезадаптацію через травматичні події. Автор акцентує увагу на засобах психокорекції для поліпшення психологічного стану учасників програми [3, с. 6].

Вимушене переселення негативно впливає на фізичне здоров'я переселенців, зумовлюючи скарги через стрес, недостатній сон, неякісне харчування та загострення залежностей. Переселенці частіше, ніж респонденти

з постійним місцем проживання, висловлюють невпевненість у значущості власної думки для інших, мають сумніви щодо наявності достатнього кола друзів, відчують складнощі у побудові планів через травматичний досвід, що заважає їхньому повноцінному розвитку. Вони також мають занижену самооцінку, невпевненість у собі, спрямованість у минуле, розмиту перспективу, невдоволення роботою, відсутність внутрішнього задоволення від виконання професійних обов'язків, знижене фізичне здоров'я, складнощі у плануванні майбутнього та підвищену цінність безпеки [7, с. 75].

Результати емпіричного дослідження, проведеного З. В. Спринською, свідчать про те, що внутрішньо переміщені особи характеризуються низкою специфічних, переважно негативних характеристик. Зокрема, більшість з них має високий рівень реактивної тривожності, що пов'язано зі зміною умов і місця проживання. Щодо рівня задоволеності основних потреб, дослідження показало, що задоволеною є потреба в безпеці, що вказує на відносний комфорт переселенців на новій території. Частково задоволені матеріальні та соціальні потреби, а потреби у визнанні та самовираженні залишаються незадоволеними. Крім того, більшість осіб відчують високий рівень самотності, демонструють одноманітну поведінку, що обмежує їхню здатність бути розкутими і природними у спілкуванні з іншими [35, с. 55].

Провідними характеристиками особистості досліджуваних є емоційність, депресивність, комунікабельність і негативність. Внутрішньо переміщені особи схильні до підвищеної тривожності та уникання життєвих ситуацій; їхні адаптаційні реакції мають пасивно-захисний характер, вони демонструють депресивність, тривожність, відчуженість та неохоче вступають у соціальні взаємодії. Для них характерні апатія, швидка втомлюваність, пригнічений настрій, занижена самооцінка, відчуття безнадії та повна байдужість до подій, що відбуваються, оточуючих, власного становища, минулого життя і перспектив на майбутнє. Переселенці мають дещо підвищений рівень психопатизації, що сприяє імпульсивній поведінці, нехтуванню соціальними нормами, байдужості

до думок оточуючих, недовірливості та труднощам в адаптації. Вони характеризуються низькою стресостійкістю, вразливістю до стрес-факторів зовнішнього середовища, невпевненістю у собі, песимізмом і пасивністю [35, с. 56].

На основі теоретичного аналізу можна зробити висновки щодо психологічного стану переселенців з України. Переселені особи, які покинули свої домівки через військові дії, виявляють вищий рівень ситуативної тривожності порівняно з іншими групами, що може бути наслідком стресу та потреби у адаптації до нових умов життя.

Також виявлено, що внутрішньо переміщені особи та біженці мають підвищений рівень депресії у порівнянні з тими, хто не зазнавав змін місця проживання, що свідчить про складні емоційні переживання та стрес, пов'язаний зі змінами в їхньому житті та середовищі.

2.2. Репрезентація біженців у новинному дискурсі

Новини про рекордну імміграцію в Британію, в якій третина іммігрантів – громадяни України, свідчать про значний вплив війни на масштаби міграційних процесів. Ці дані відображають загальну тенденцію до зростання кількості іммігрантів, що прибувають до країни. Схеми допомоги біженцям, запроваджені британським урядом, свідчать про зобов'язання країни підтримати українців у складний період. Однак, необхідно враховувати, що збільшення імміграції може викликати певні проблеми, такі як утримання безпеки кордонів та економічні аспекти [11].

В іншій новинній статті розповідається, як британська пенсіонерка, Дж. Пенн-Барвелл, купила будинок для української сім'ї, яку вона прийняла у себе. За її словами, це було «очевидне рішення». Жінка, яка живе в британському містечку Істлі, була однією з тисяч людей по всій Британії, які взяли участь у програмі надання житла українським сім'ям. Українка на ім'я Оксана сказала, що після отримання ключів вона відчула, що нарешті може перестати тікати [27].

Це свідчення ілюструє величезну турботу і підтримку, яку люди можуть запропонувати біженцям з України. Воно показує, що багато з них перебувають у складних обставинах і потребують допомоги та підтримки, яку можуть надати люди з інших країн.

Один з членів ради запитав, чому кошти, виділені на допомогу українським біженцям, не можуть бути використані для прибирання собачих екскрементів і сміття. А. Амос поставив це питання президенту ради міста Вустер Л. Денхем на засіданні ради 26 березня. Проте йому було повідомлено, що це «абсолютно недоречно» і ймовірно, незаконно. Вона додала, що проєкт «Місто-притулок» буде фінансуватися за рахунок резервного гранту «Доми для України» та гранту на розподілене житло [49]. Новина піднімає питання щодо використання державних коштів, виділених на підтримку українських біженців. Це важливий аспект, який підкреслює, що кошти мають цільове призначення і не можуть бути використані для інших потреб.

Радник міської ради Пітерборо, Дж. Говард, оголосив про закупівлю п'ятнадцяти нових будинків для біженців до кінця місяця. Вони стануть доповненням до двадцяти п'яти вже придбаних міською радою минулого року в рамках програми розселення біженців. Говард підкреслив, що ці будинки є життєво важливими для сімей, окремих осіб та вразливих верств населення, і є більше, ніж просто «цегла та розчин». Фінансування надходить від житлового фонду місцевої влади, а конкретні деталі програми включають підтримку для біженців у відкритті банківського рахунку, доступі до послуг охорони здоров'я та соціальної допомоги, освіти та інтеграції у британське суспільство [70]. Ця новина підкреслює гуманітарний аспект ситуації з біженцями та показує, що влада міста Пітерборо виявляє готовність та здатність надавати підтримку та допомогу біженцям. Закупівля нових будинків для біженців свідчить про турботу місцевої влади про життєві умови та добробут людей, які опинилися у складній ситуації. Крім того, наголошення на тому, що ці будинки є більше, ніж просто місце для проживання, але і є життєво важливими для безпеки та добробуту

сімей, окремих осіб та вразливих верств населення, спрямовано на формування сприятливого уявлення про біженців та їхні потреби у суспільстві.

Українська біженка І. Гордієнко знімає відео TikTok про своє життя. Її історія відображає труднощі, з якими зіткнулися українські біженці, а також показує їхню силу та адаптаційні здібності. Вона ділиться досвідом у соціальних мережах, щоб засвідчити свою прихильність до нової країни та підтримати інших українських біженців у подібних ситуаціях [101]. Біженка у цій новині стає символом української міграції та показує, як українці знаходять силу та здатність адаптуватися до нових умов. Її активна позиція в соціальних мережах, де вона ділиться своїм досвідом, є важливим елементом репрезентації, яка показує, що українські біженці не лише потребують підтримки, але й можуть стати активними учасниками нового суспільства, в якому вони знаходяться.

Дві українські жінки, Н. Саболік та Р. Бабі, організували суботню школу для українських дітей-біженців у Нортгемптонширі, Велика Британія. Ця ініціатива є важливим елементом збереження національної ідентичності та психічного здоров'я дітей, які залишилися без звичного оточення української культури. Бабі, яка приїхала до Великобританії з програмою «Дім для України», відзначила, що дітям не вистачає спілкування з українськими однолітками, тому важливо забезпечити їм таку можливість. Ініціатива також допомагає українським дітям зберегти зв'язок зі своєю культурою та історією, що є важливим у контексті адаптації до нових умов життя [107]. Біженці активно працюють над збереженням своєї культурної ідентичності та навчанням своїх дітей українській мові та традиціям. Ця ініціатива відображає силу спільноти українських біженців у Великій Британії та їхню готовність допомагати один одному у складних умовах.

Подруга біженця, Д. Тіпакова, який помер від ускладнень, Дж. Бернетт, збирає гроші, щоб виконати останнє бажання родини Тіпакова поховати його в Україні. Ця історія підкреслює складність ситуації українських біженців та

показує підтримку спільноти в утриманні пам'яті про покійного та виконанні його останньої волі [57].

Українські біженці, які прибули до Пітерборо, потребують допомоги у пошуку житла, повідомляє благодійна організація «Helping Empower Lives in Peterborough» (Help). За словами менеджера організації, М. Мюррея, це сталося в контексті підготовки до українського культурного свята, запланованого на суботу [102].

Ця новина відображає складність ситуації, з якою стикаються українські біженці, що шукають притулок у Великобританії. Вона також підкреслює важливість підтримки спільноти у забезпеченні допомоги біженцям, зокрема у пошуку житла.

Українські та афганські біженці зможуть скористатися новими місцями для тимчасового проживання в районі Бедфорд Боро. Рада району закупила ще десять будинків для розміщення людей, які шукають притулку від конфліктів у своїх країнах. Це рішення відповідно до програми додало 2,18 мільйона фунтів стерлінгів до фонду. Керівник з питань безпеки громади та житла Ф. Мартін-Моран-Браянт відзначила, що це свідчить про значний прогрес у підтримці біженців і забезпеченні їм якісного житла в цій країні [56].

Ця новина демонструє позитивний крок уряду та місцевих органів у розумінні та відповідальному ставленні до потреб біженців. Придбання нових будинків для тимчасового проживання свідчить про готовність громади допомогти тим, хто потребує притулку від конфліктів.

Уряд Уельсу скасував схему безкоштовних автобусних квитків для біженців, яка була запущена у березні 2022 року. Рішення скасувати цю схему було оголошено під час закінчення її дії 31 березня. Уряд заявив про намір запровадити заміну для цієї схеми у майбутньому. Це викликало обурення серед біженців та активістів, які підкреслюють важливість доступу до громадського транспорту для інтеграції біженців у нове суспільство [102].

Тут відображається важливий аспект життя біженців в новій країні – доступ до громадського транспорту. Скасування схеми безкоштовних автобусних квитків може затримати їхню інтеграцію та в цілому зробити їхнє життя складнішим. Такі рішення відображають важливі питання політики та підтримки біженців у нових країнах, а також ставлення суспільства до цієї групи людей.

Отже, у результаті аналізу новинних матеріалів про українських біженців, виявлено різноманітні спроби їхньої репрезентації у медійному дискурсі.

З іншого боку, новини про політику оренди житла для українських біженців вказують на реальні виклики та труднощі, з якими стикаються люди у новій країні. Ці матеріали допомагають створювати комплексний образ ситуації українських біженців в Британії, підкреслюючи як їхню культурну спадщину, так і практичні проблеми, з якими вони зіштовхуються у процесі адаптації.

2.3. Вплив опису біженців на картину світу іноземців

Понад 4,2 мільйона українців скористалися правом на тимчасовий захист у країнах ЄС. Українці одразу отримали дозвіл на проживання, соціальну та медичну допомогу, освіту та працевлаштування. Країни ЄС запровадили безкоштовний проїзд у громадському транспорті та залізниці, надають матеріальну допомогу, розселяють переселенців у готелі або спеціально облаштовані місця, сприяють адаптації через безкоштовні курси з вивчення мови. Велика Британія, Канада та США також розробили програми підтримки для українців [22].

Формування стереотипів про біженців є результатом різних факторів, включаючи їх висвітлення в ЗМІ та інших масових джерелах інформації. Стереотипи ускладнюють розуміння та сприйняття біженців як групи, впливаючи на їхнє сприйняття у суспільстві [11, с. 5-10].

Часто це висвітлення зосереджується на трагічних історіях або сенсаційних подіях, що призводить до утворення неповного та не повністю

інформованого уявлення про життя біженців. Представлення досвіду біженців через призму лише їхніх трагічних аспектів може створювати враження, що всі вони переживають лише страждання та нещастя. У результаті суспільство може отримати неповне уявлення про реальний досвід біженців, не враховуючи їхньої різноманітності та складності індивідуальних історій [35, с. 50-56].

Проте об'єктивне та збалансоване висвітлення досвіду біженців у медіа може мати позитивний вплив. Це допомагає розширити уявлення громадськості про біженців, підкреслюючи їхню стійкість та мужність у зустрічі з викликами та складнощами [16, с. 14-26].

У сучасному світі життя українців і події, що відбуваються в Україні, стали ключовими темами для закордонних медіа. Саме через публікації в іноземних ЗМІ формуються уявлення про український народ. Образ, який створюють журналісти, значно впливає на ставлення інших країн до України, а також на рівень допомоги та співпраці з нашою країною, що є особливо важливим в умовах війни [19].

Журналіст Дж. Крокер, відвідавши Київ у січні 2023 року, описав українців як сильних людей, які не здаються, незважаючи на складні обставини [19].

Британці та італійці зазначають, що українці активно вивчають мову, шукають роботу, стають волонтерами та організують культурні заходи, дякуючи місцевим жителям за теплий прийом [21].

Перебуваючи в Європі та США, В. Оганян сприймає український народ як дуже гостинний і доброзичливий. Україна, подібно до інших пострадянських країн, пережила важкий перехідний період і труднощі на шляху до незалежності. [41].

Англомовні політики використовують різні стилістичні засоби для досягнення бажаного ефекту, що визначається прагматичними характеристиками промови та специфікою аудиторії. Метафора відіграє центральну роль у створенні образу України, дозволяючи розкрити різні аспекти країни, такі як збройні сили, український народ або боротьба за незалежність.

Використання епітетів у промовах політиків надає образам, зокрема складовим образу України, бажаних характеристик. Гіпербола в політичних промовах підвищує комунікативну силу висловлювання для досягнення маніпулятивного ефекту. Повтор у політичних промовах структурує та підвищує запам'ятовування певних послань. Антитеза та порівняння впливають на сприйняття образу держави через виділення відмінних та подібних характеристик. Алюзії дозволяють проводити паралелі між подіями минулого, культурними образами та сучасністю, надаючи образу України характеристики, зрозумілі через вже існуючий досвід слухачів. Серед інших стилістичних засобів варто відзначити риторичні запитання, що апелюють до морально-ціннісного вектора слухачів [42, с. 80-81].

Отже, вплив опису біженців на картину світу іноземців є багатограним і може мати різні наслідки. По-перше, стереотипізація та узагальнення в описах часто призводять до спрощених і негативних уявлень про біженців, що зміцнює страхи та упередження. Це може погіршувати ставлення до біженців серед іноземців. По-друге, опис біженців як потенційної загрози для безпеки, економіки чи культурної ідентичності країни прийому викликає почуття тривоги та страху, впливаючи на політичні настрої та підтримку обмежувальних міграційних ініціатив. З іншого боку, описи, що акцентують увагу на стражданнях і викликах, з якими стикаються біженці, можуть викликати емпатію та підтримку. Це сприяє волонтерству, благодійності та підтримці політики, спрямованої на допомогу біженцям.

Також слід зазначити, що опис біженців може бути використаний політиками для зміцнення своїх позицій. В залежності від подачі інформації, це може або посилювати ксенофобські настрої, або, навпаки, сприяти інтеграційним ініціативам. Це також може впливати на рівень соціальної напруги та конфліктів у приймаючих країнах.

Висновки до другого розділу

Переселенці з України, зокрема внутрішньо переміщені особи та біженці, часто стикаються з високими рівнями депресії та ситуативної тривожності. Ці емоційні труднощі виникають через раптові та значні зміни в їхньому житті, втрату звичного середовища та невизначеність майбутнього. Стресові фактори включають втрату дому та розлуку з родиною, економічну нестабільність, а також культурні та мовні бар'єри. Переїзд та розлука з близькими можуть викликати почуття самотності та безнадії, невизначеність щодо джерел доходу та житла підсилює тривогу, а пристосування до нової культури та мови може бути стресовим, особливо для тих, хто не володіє мовою приймаючої країни.

Дослідження показують, що суб'єктивна оцінка емоційного стану та відношення до життя серед переселенців різняться. Це підкреслює важливість індивідуального підходу до психологічної підтримки, враховуючи унікальні обставини та потреби кожної людини. Комплексний підхід до підтримки включає індивідуальне консультування та терапію, групові сеанси та підтримку спільноти, а також професійну та мовну адаптацію.

Опис біженців з України в медіа впливає на сприйняття іноземців та їхнє ставлення до переселенців. В залежності від характеру опису, наслідки можуть бути різними: стереотипізація та негативні уявлення викликають упередження та ксенофобію, тоді як акцент на стражданнях та викликах, з якими стикаються біженці, може сприяти емпатії та підтримці з боку іноземців. Якість та об'єктивність інформації відіграють ключову роль у формуванні збалансованого ставлення. Медіа, які прагнуть об'єктивно висвітлювати ситуацію, допомагають зменшити негативні стереотипи та підтримувати процес інтеграції біженців у нове суспільство.

РОЗДІЛ III: ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ

3.1. Обґрунтування методики дослідження

Дослідження психолінгвістичного аналізу повідомлень про українських біженців є актуальним через зростаючі виклики, з якими стикаються ці особи в умовах вимушеного переселення. Вибрана методика дозволяє глибше зрозуміти психологічні та соціальні аспекти їхнього становища, а також вивчити, як суспільство сприймає їх досвід. Психолінгвістичний аналіз передбачає вивчення значень, які індивіди та групи надають певним явищам. У даному контексті важливо проаналізувати, як повідомлення в медіа, соціальних мережах та інших комунікаційних каналах відображають ставлення до українських біженців, які стереотипи та упередження присутні у цих повідомленнях, а також які емоції вони викликають у громадськості.

Методика дослідження включає:

1. Контент-аналіз: застосування контент-аналізу для виявлення ключових тем, образів та метафор, які використовуються для опису біженців. Це допоможе виявити домінуючі наративи та емоційні реакції.

2. Аналіз отриманих даних: використання якісних методів аналізу для інтерпретації даних, зокрема, семантичного аналізу, який дозволяє виявити приховані значення та соціальні конструкти.

3. Порівняльний аналіз: порівняння отриманих результатів з міжнародними практиками щодо біженців, що дозволить виявити специфічні особливості українського контексту.

Для проведення психолінгвістичного аналізу були відібрані 84 медійні тексти, щоб охопити широкий спектр інформаційних повідомлень та думок, а саме аналітичні статті, опрацьовуючи які дослідники часто зосереджуються на довгострокових наслідках кризи та питаннях міграції. Вони містять глибший

аналіз проблеми, надаючи експертні оцінки, статистичні дані та прогнози щодо ситуації з біженцями.

Застосована нами методика дослідження психолінгвістичного аналізу повідомлень про українських біженців дозволила не лише вивчити специфіку сприйняття українських біженців, але й виявити можливі шляхи поліпшення їхньої інтеграції в суспільство через зміну суспільних наративів та стереотипів.

Відображення українських біженців у ЗМІ впливає не лише на громадську думку, а й на процеси інтеграції та адаптації біженців у нових країнах.

Психолінгвістичний аналіз – це метод дослідження, що дозволяє вивчати смислові структури та емоційне забарвлення текстів, зокрема їхній вплив на аудиторію. У контексті повідомлень про українських біженців психолінгвістичний аналіз допомагає зрозуміти, які емоції та смисли формуються у сприйнятті цієї проблеми, як медіа створюють образи біженців та які наслідки це має для громадської думки. Дослідження таких текстів може виявити стереотипи, упередження або, навпаки, емпатію та підтримку. Основою психолінгвістичного аналізу є дослідження смислових категорій і того, як медійні повідомлення структурують реальність. Це дозволяє виявити приховані смисли, стереотипи та установки, що впливають на громадську думку. Для аналізу повідомлень про українських біженців можна використовувати кілька ключових напрямів:

1. Емоційне забарвлення повідомлень є важливим аспектом, що визначає, як сприймається інформація аудиторією. Кожен текст має своє характерне емоційне забарвлення, яке може варіюватися від позитивного до негативного, залежно від контексту, в якому він подається, та намірів авторів. Таке забарвлення може суттєво впливати на формування уявлень і ставлень до певних соціальних груп, подій або явищ. Аналіз емоційного контексту повідомлень дозволяє виявити, чи створюються медіа образи, що мають позитивне чи негативне забарвлення стосовно конкретних осіб або явищ. У випадку, коли йдеться про біженців, медіа можуть формувати різні емоційні настрої. Позитивні

емоції можуть бути викликані повідомленнями, що підкреслюють гуманітарну допомогу, солідарність з постраждалими або історії про успішну інтеграцію біженців у нове суспільство [39, с. 56-58].

2. Сміслові категорії, навколо яких зазвичай структуровані повідомлення про біженців, є важливим інструментом для формування сприйняття цієї соціальної групи в суспільстві. Ці категорії не тільки відображають конкретні аспекти життя біженців, але й визначають, як саме вони будуть інтерпретовані аудиторією, впливаючи на ставлення до них. Повідомлення, що стосуються біженців, часто будуються навколо кількох основних тем, кожна з яких має свої унікальні смислові рамки та контексти [39, с. 56-58].

Одна з основних категорій, що наводиться у Законі України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» [8], – гуманітарна криза, яка часто підкреслює трагедію, що спіткала біженців. Вона фокусується на таких аспектах, як насильство, війни, голод, епідемії та інші катастрофи, які змушують людей залишати свої домівки. Повідомлення в межах цієї категорії зазвичай створюють образ біженців як жертв, що потребують негайної допомоги та підтримки. Цей контекст надає біженцям гуманного і співчутливого відтінку, підкреслюючи їхні страждання та важливість надання гуманітарної допомоги. Іншою важливою категорією є інтеграція в нові суспільства, яка розглядає процес адаптації біженців у нових країнах. Повідомлення на цю тему можуть акцентувати увагу на труднощах, з якими стикаються мігранти при освоєнні нової культури, мови, роботи та соціальних норм. Вони можуть описувати як позитивні, так і негативні моменти, що супроводжують цей процес, такі як історії успішної інтеграції чи, навпаки, ізоляція та соціальне відчуження. Важливим є те, що через цю категорію біженці часто представлені не тільки як люди, що пережили труднощі, але й як потенційні учасники соціальної та економічної реальності приймаючої країни, що здатні адаптуватися та приносити користь.

Економічні виклики, які висуваються в контексті біженців, складають ще одну важливу смислову категорію. Вона зосереджується на впливі масового

прибуття біженців на економічні системи приймаючих країн, зокрема на питаннях зайнятості, соціальних виплат та навантаження на інфраструктуру. Ці повідомлення можуть як підкреслювати важливість економічної підтримки біженців, так і зображати їх як навантаження на бюджет, що може викликати негативні асоціації серед аудиторії. Така категорія може також включати обговорення ролі біженців як дешевої робочої сили, що може спричинити конкуренцію на ринку праці і навіть викликати напругу між місцевими жителями та новоприбулими [2].

Нарешті, одна з найбільш чутливих смислових категорій, як про це пише А. Л. Свящук, – це безпекові ризики, які часто асоціюються з біженцями. Ці повідомлення зосереджені на потенційних загрозах, пов'язаних з міграцією, таких як тероризм, злочинність чи культурні конфлікти. Вони можуть створювати образ біженців як осіб, що становлять небезпеку для місцевих громад, що часто стає підґрунтям для негативних стереотипів. У таких повідомленнях біженці часто представлені як небажані елементи, що порушують порядок і стабільність приймаючої країни. Це може призводити до загострення політичних і соціальних дебатів щодо міграційної політики [33, с. 249].

Кожна з цих категорій має власні смислові рамки, що визначають, яким чином біженці представлені в медіа та сприймаються аудиторією. Ці рамки формують уявлення про біженців як про жертв, учасників соціальних процесів або потенційних загроз, що, у свою чергу, визначає, як суспільство ставиться до них і яку політику щодо них підтримує.

Мовні засоби відіграють ключову роль у формуванні образів біженців у медіа, оскільки мова, яку використовують журналісти, редактори та публіцисти, може значно впливати на те, як сприймаються ці соціальні групи в суспільстві. Вибір слів, метафор, епітетів і навіть граматичних конструкцій здатен як підсилювати, так і змінювати ставлення до біженців, створюючи або ж руйнуючи певні стереотипи та упередження [13, с. 17].

Одним із основних мовних інструментів є вибір термінів, що визначають, як саме будуть представлені біженці. Наприклад, термін «жертва» несе в собі сильне емоційне забарвлення, яке підкреслює безпомічність та страждання осіб, що зазнали насильства або втратили свої домівки. Такий вибір слів формує уявлення про біженців як про людей, які потребують підтримки і допомоги, тим самим створюючи образу слабкості та потреби у гуманітарній допомозі. Однак цей термін також може обмежувати сприйняття біженців лише в контексті їхнього страждання, що не дає повного уявлення про їхні інші соціальні ролі, здібності чи потенціал для інтеграції в нове суспільство. Так, в статті BBC *«Devon and Cornwall vigils take place for victims of Ukraine invasion»* було застосовано термін «жертви війни» (*victims of the Ukraine invasion*) відносно до біженців з України: *«Vigils and services for victims of the Ukraine invasion have been held in Devon and Cornwall. We hope that it will reach all people who wish for peace,» said Mr Bialyk, who has family in Ukraine»* [51].

Навпаки, метафори, які підкреслюють позитивний аспект біженців, можуть формувати більш доброзичливе ставлення. Наприклад, епітет «сміливі біженці» (*people who have braved the risk of attack or abduction*) що акцентує на витривалості та рішучості людей, які подолали великі труднощі, може сприяти створенню образу, в якому біженці зображуються як герої, що прагнуть до кращого життя. Такі посилення та терміни стали більш характерними для публікацій BBC про українських мігрантів: *«As Russian forces encircled Mariupol, a Ukrainian woman undertook an extraordinary journey into the besieged city to rescue her parents. She is among a small number of people who have braved the risk of attack or abduction to drive in through front lines and a blockade»* [65].

Мовні засоби можуть також включати граматичні конструкції, що визначають, як саме представлена дія. Використання пасивних конструкцій, таких як «біженці були змушені покинути свої домівки» (*thousands of people flee Ukraine*), підкреслює безвихідь ситуації, в якій опинилися люди. Це дозволяє створювати образи, що акцентують на жертві, безсиллі та несправедливості. У

той час як активні конструкції, наприклад «дорога для біженців» (*a reception points for refugees along its border*) можуть підкреслювати ініціативність і активну роль цих людей у власній долі, що змінює акцент з пасивної жертви на людей, які роблять вибір і здійснюють дії. У новинних статтях ВВС на початку війни саме такі граматичні конструкти біли найбільш поширені: «*Poland says it is preparing hospitals for an influx of wounded Ukrainians, and setting up reception points for refugees along its border. Moldova, to Ukraine's south, said it had already seen thousands of people flee Ukraine, including before Thursday's invasion began. Slovakia and Hungary are also sending troops to the border to deal with the expected influx of refugees*» [96].

Отже, мовні засоби мають значний вплив на те, як буде сприйнято повідомлення про біженців. Вибір термінів, метафор і граматичних конструкцій не лише створює емоційне забарвлення тексту, але й формує або укріплює певні стереотипи. Це може змінювати ставлення аудиторії до біженців, визначати їхнє місце в суспільстві, а також впливати на соціально-політичні процеси в країнах, що приймають мігрантів.

Таким чином, психолінгвістичний аналіз дозволяє виявити, як медіа можуть впливати на формування громадської думки щодо українських біженців. Позитивне висвітлення ситуації сприяє формуванню емпатії та готовності до допомоги, тоді як негативні повідомлення можуть підсилювати страхи, ксенофобію та соціальне напруження. Загалом, психолінгвістичний аналіз дозволяє не лише оцінити поточні настрої у суспільстві, але й виявити приховані смисли та тенденції, які можуть вплинути на подальший розвиток громадських настроїв щодо українських біженців.

3.2. Інтерпретація результатів психолінгвістичного аналізу повідомлень про українських біженців.

Для Європи українські біженці стали серйозною проблемою. Станом на 1 листопада 2022 року, за даними, представленими в аналітичній записці [1], біля 13 000 000 осіб були вимушені залишити Україну. Більшість з них отримали тимчасовий захист або аналогічні національні схеми у інших країнах. Приймаючі країни зіткнулися з необхідністю значних витрат з державних бюджетів для забезпечення біженців необхідною допомогою та їх соціально-економічною інтеграцією. Раптовий і величезний потік українських біженців створив помітний тиск на соціальну систему, державні бюджети та ринки праці в більшості європейських країн.

Провівши аналіз повідомлень про українських біженців за думкою BBC, представлений у аналітичному звіті [2], можемо зазначити, що в умовах сучасної війни в Україні, проблема біженців набула глобального значення. Більше ніж 7 мільйонів українців покинули свою країну, рятуючи себе і свої сім'ї від насильства та руйнувань. У цей непростий час BBC, як одне з провідних світових медіа, активно висвітлює ситуацію, пропонуючи своїм читачам різнобічний аналіз подій, що відбуваються.

Психолінгвістичний аналіз цих повідомлень дозволяє зрозуміти, як медіа формує суспільну думку про українських біженців. Тема українських біженців у публікаціях онлайн-видання BBC представлена менш широко порівняно з іншими питаннями, проте матеріали зосереджені на людському аспекті.

Згідно проведеного аналізу, представлення біженців у новинних статтях можна умовно поділити на чотири категорії: пережиті події в Україні, труднощі перебування за кордоном, позитивний досвід в іншій країні та інтеграція біженців у нове суспільство чи демонстрація сильних рис характеру. Слід зазначити, що статті за 2022 р. та 2024 не мають суттєвих відмінностей окрім того, що в більш нових статтях детальніше розкривається житлове питання.

Пропонуємо розпочати аналіз з категорії, що присвячена **пережитим подіям** в Україні. В першу чергу нами було досліджено статті 2022 року. На нашу думку, цікавим напрямком в рамках нашої наукової роботи є, зокрема, порівняння наративів, що переважали в 2022 році і тих, що мають перевагу сьогодні. Такий порівняльний аналіз відкриває перспективу дослідження не лише особливостей впливу психолінгвістичних особливостей текстів статей на відношення до біженців з України, а також динаміку такого представлення [54; 76; 80; 81; 86; 87; 88; 89; 90; 105].

Отже, в першу чергу нами було проаналізовано статті 2022 року. Провівши психолінгвістичний аналіз текстів статей BBC щодо українських біженців, ми зробили наступні висновки.

При описі травматичних подій, свідками яких стали українські біженці, у мовленні часто використовуються одиниці, які вербалізують сильний емоційний дискомфорт і шок. Зокрема, це слова “*terrible*” (*жахливий*), “*isolating*” (*самотньо*), “*scared*” (*наляканий*) [91]. Наприклад:

“I could feel bombs going off, it was just terrible” [91].

У цьому висловленні слово “*terrible*” підкреслює масштаб трагедії, викликаючи уявлення про надзвичайно травматичний досвід. Дієслово “*could feel*” посилює відчуття особистого переживання небезпеки, акцентуючи на фізичній близькості до обстрілів.

Іншим прикладом є наступна цитата:

“I spent some time in a bunker, I was the only deaf person there, that was hard, very isolating. I was very scared when I was there” [91].

У наведеному прикладі одиниці “*hard*”, “*very isolating*” та “*very scared*” відображають багатовимірність емоційних страждань. Відчуття ізоляції посилюється завдяки фразі “*the only deaf person*”, що акцентує на бар'єрі комунікації й відчуженості навіть серед інших людей.

Також частина висловлювань передає переживання глобальних змін у житті, що вербалізується фразами *“the world crumbled”* (світ зруйнований) та *“life changed”* (життя змінилося):

“The happenings of the world seemed insignificant, as my world – along with that of all Ukrainians – crumbled unexpectedly” [100].

У цій цитаті метафора *“my world crumbled”* відображає глибоке відчуття втрати контролю та стабільності, підкреслюючи як особистий, так і національний масштаб трагедії. Слово *“unexpectedly”* акцентує на раптовості подій, що посилює ефект шоку.

“When my life changed, my thoughts were consumed” [100].

Тут фраза *“thoughts were consumed”* ілюструє ментальне навантаження та переживання, які домінують у свідомості людини після раптових змін у житті.

Біженці часто описуються через фрази та вислови, які вказують на вимушеність залишити дім і невизначеність майбутнього: *“people fleeing the conflict”* (люди, що тікають від збройного конфлікту), *“being forced out of the home”* (вимушені покинути дім), *“being forced to flee to a foreign country”* (вимушені тікати до іншої країни). Наприклад:

“Since the start of the war in Ukraine 59 people fleeing the conflict have arrived in the borough, living with 27 hosts, the Local Democracy Reporting Service said” [66].

Фраза *“people fleeing the conflict”* створює образ невизначеності й небезпеки, які змушують людину залишити рідне середовище.

“Being forced to flee to a foreign country with a child, it is scary” [46].

Одиниця *“being forced to flee”* підкреслює втрату автономності, а додавання *“with a child”* посилює емоційний акцент, викликаючи співчуття через уявлення про небезпеку, яка загрожує дітям. Слово *“scary”* завершує опис, акцентуючи на інтенсивності переживань.

У порівнянні з 2022 роком, зараз більше уваги приділяється розповідям українців, які втратили житло. Тут зустрічаємо фрази *«to smash up the houses»* –

зруйнувати будинки, “*there’s nothing left*” – нічого не лишилося, “*life was really hard in Ukraine*” – життя в Україні було справді важким, “*to be reduced to rubble*” – бути вщент розбитим, “*to lose everything*” – втратити усе, “*nowhere to go back to*” – нікуди повернутися, “*home was in ruins*” – дім у руїнах, “*almost impossible to stay*” – майже неможливо лишатися, “*to give up everything*” – все покинути, та *to still be dangerous* – все ще небезпечно.

“*They smashed up our houses. There's nothing left*” [77].

У цій цитаті домінує відчуття остаточного руйнування та втрати дому як простору безпеки.

“*My cousins, they've lost everything, there is no house, there is nowhere to go back to*” [69].

Словосполучення “*lost everything*” та “*nowhere to go back to*” підкреслюють екзистенційний кризовий стан, пов’язаний із втратою життєвого фундаменту.

Крім того, висловлювання на кшталт “*to still be dangerous*” (все ще небезпечно) акцентують на неможливості планування майбутнього через існуючі ризики.

При описі емоційного стану так само посиляються на пережитий негативний досвід та внутрішні переживання. З текстів новин можна виокремити такі фрази як “*hell*” – пекло, *no will, no energy* – немає волі, енергії, “*spirit was crushed*” – зламаний дух, “*to feel like a zombie*” – почуватися наче зомбі, “*to suffer moods and panic attacks*” – страждати від перепадів настрою та панічних атак, “*eyes moisten*” – очі сльозяться, “*to feel like an impossible dream*” – відчуватися наче нездійсненна мрія, “*a hard choice for a lot of people*” – тяжкий вибір для багатьох людей, “*old life could never be remade*” – старе життя неможливо повернути назад, “*to lose friends and memories*” – втратити друзів та цінні спогади, “*to look bewildered*” – мати розгублений вигляд, “*to sob uncontrollably*” – неконтрольовано ридати.

“*Tetiana described life in the village then as hell*” [77].

Ця метафора дозволяє уявити складні умови життя та психологічний тиск, якому піддавалися люди.

Інші висловлювання, такі як *“no will, no energy”* (немає волі, немає енергії), *“spirit was crushed”* (зломаний дух) та *to feel like a zombie* (почуватися, наче зомбі), акцентують на психологічному виснаженні:

“I had no will. No energy. My spirit was crushed” [77].

Тут трикратне повторення негативних висловлювань створює образ людини, яка втратила силу для подальшого життя.

Фрази *“to suffer moods and panic attacks”* (страждати від перепадів настрою та панічних атак) ілюструють психологічні наслідки травматичного досвіду.

“We felt like zombies as a result” [74].

Це висловлювання описує стан, коли людина емоційно й фізично «паралізована», не маючи можливості відновитися через постійний стрес.

Важливим аспектом є акцент ЗМІ на втраті звичного життя. Такі висловлювання, як *“old life could never be remade”* (старе життя неможливо повернути), *“to lose friends and memories”* (втратити друзів і спогади), демонструють болючу втрату зв'язків із минулим.

“Hanna felt her old life could never be remade”[84].

Ця фраза вказує на неможливість відновити життєві обставини навіть у разі повернення. Це висловлювання передає глибоку емоційну втрату, яка виходить за межі матеріального. Зникнення символів сімейного життя викликає відчуття непоправності.

Деякі частини проаналізованих нами статей також акцентують увагу на спустошенні та відчутті безнадійності. Наприклад, фрази *“eyes moisten”* (очі сльозяться) та *“to sob uncontrollably”* (неконтрольовано ридати) описують негайний прояв емоцій у відповідь на події.

“As Tetiana speaks, her elderly mother sobs uncontrollably beside her”[77].

Цей опис підсилює уявлення про інтенсивність емоційного болю.

Таким чином, мовні одиниці у висловлюваннях українців відображають складні переживання, викликані війною. Основними темами залишаються порушення фізичних потреб, втрата житла, емоційний виснаження та неможливість повернення до попереднього життя. Використання експресивних та метафоричних фраз підкреслює глибину травматичного досвіду та його вплив на психологічний стан людей.

Наступною категорією проаналізованих нами статей є матеріали, присвячені труднощам життя за кордоном. Отже, наступна велика група описує особливості проживання українців в інших країнах. Акцент робиться на бажанні людей стати незалежними від спонсорських сімей, отримати власне житло та роботу [44; 47; 50; 55; 59; 73; 74; 82; 84; 86; 91; 94; 95; 96; 98; 103]. Порівнюючи з 2022 роком, тенденція виросла.

Вирази, які найчастіше використовують автори: *“to be an independent person”* – бути незалежною людиною, *“the future plans are undecided”* – невизначені плани на майбутнє, *“to need to find a new place to live”* – шукати нове місце для проживання, *“to be tied to the area”* – бути прив’язаним до території, *“to struggle with what happens next”* – труднощі з тим, що буде далі, *“hard to organize the house”* – важко організувати побут, *“to worry about the future”* – хвилюватися за майбутнє, *“to leave the family in a “severely overcrowded” property”* – залишити родину у переповненому житлі, *“to be forced to sleep on the floor”* – бути змушеним спати на підлозі, *“to refuse smb. to move to a more suitable property”* – відмовити у переселенні до підходящого будинку, *“to be treated like animals”* – ставитися як до тварин, *“to suffer with ill health”* – мати проблеми зі здоров’ям, *“to be advised to make herself “homeless””* – отримати пораду зробити себе «безпритульним», *“not to give somebody a chance to rent”* – не давати і шансу на оренду.

Яскравим прикладом є наступна цитата:

“But I don't have it [rent] here because I'm alone with my son... I want to be an independent person, this is my dream” [57].

Фраза *“I want to be an independent person”* вказує на прагнення до самостійності, що підкреслює бажання українців не залежати від спонсорських сімей чи благодійних організацій. Слово *“dream”* додає емоційний вимір, акцентуючи на важливості цієї мети для гідного життя. Водночас вираз *“alone with my son”* відображає труднощі самостійного виховання дитини у нових умовах.

Також цікавим прикладом є наступна цитата:

“They told the BBC that they could not find a new sponsor with more than one room available, and have been forced to move between temporary accommodation organised for them by a charity” [66].

Випази *“forced to move between temporary accommodation”* та *“organised for them by a charity”* вказують на нестабільність житлових умов. Використання слова *“forced”* підкреслює вимушений характер дій біженців, які не мають можливості контролювати своє становище.

Наступний приклад: *“A woman from Hounslow, west London, says a council has left her family in a 'severely overcrowded' property, where her terminally ill stepfather is 'forced to sleep on the floor'”* [78].

Словосполучення *“severely overcrowded property”* викликає уявлення про житлові умови, що не відповідають базовим стандартам гідного життя. Фраза *“forced to sleep on the floor”* демонструє фізичний дискомфорт і ризику для здоров'я, які ускладнюють адаптацію. Емоційне навантаження посилюється через використання фрази *“terminally ill stepfather”*, що підкреслює безвихідність ситуації.

Крім того, в рамках зарубіжних ЗМІ українці розповідають про почуття ностальгії та проблеми адаптації за кордоном. Це виражено словами *“to feel isolated living in a small village”* – почуватися ізольованим у маленькому селі, *“feelings of isolation due to the language barrier”* – почуття ізоляції через мовний бар'єр, *“to settle a mind”* – налаштувати розум, *“to get used to a new country”* – звикнути до життя в іншій країні, *“to struggle to find a sense of purpose and*

identity” – мати труднощі з тим, щоб віднайти особистість та новий сенс та ін.

Пропонуємо розглянути приклад: “*Karyna, her son and her mother felt isolated living in a small village with limited public transport*” [94].

Фраза “*felt isolated*” демонструє почуття відчуженості, яке пов'язане з географічною ізоляцією та обмеженими можливостями для соціальних контактів. Вираз “*limited public transport*” конкретизує одну з причин цієї ізоляції.

Наведену вище тезу підтверджує також така цитата: “*I have settled here physically but I cannot settle in my mind. I cannot get used to a new country, new rules, new language and habits” [71].*

Вирази “*settled here physically*” та “*cannot settle in my mind*” підкреслюють розрив між зовнішньою адаптацією (житлові та соціальні умови) та внутрішнім емоційним станом. Фраза “*new country, new rules, new language and habits*” акцентує на багатокomпонентності процесу адаптації, що включає культурний, мовний та соціальний аспекти.

Важливим наративом також є висвітленні ролі мовного бар'єру в житті українських біженців, зокрема в процесі їх соціалізації та адаптації в чужій країні.

“*In the beginning Iryna said there were feelings of isolation due to the language barrier*” [64].

Словосполучення “*feelings of isolation*” разом з уточненням “*due to the language barrier*” ілюструють соціальну ізоляцію, зумовлену неспроможністю ефективно спілкуватися. Мовний бар'єр стає однією з ключових перепон до інтеграції у нове середовище.

“*She said she has struggled to find a sense of purpose and identity since coming to England*” [71].

Фраза “*struggled to find a sense of purpose and identity*” вказує на глибокі екзистенційні труднощі, які виникають під час перебування за кордоном. Пошук

сенсу життя та самоідентифікації є важливою частиною інтеграційного процесу, що особливо ускладнюється через умови вимушеного переселення.

Таким чином, проведений нами аналіз демонструє, як мовні одиниці та окремі цитати статей BBC вербалізують житлові труднощі, емоційні аспекти та виклики адаптації, з якими стикаються українські біженці у нових умовах проживання за кордоном.

Наступною категорією статей є матеріали, присвячені висвітленню позитивного досвіду життя за кордоном. Варто зазначити, що статей за даною тематикою значно менше, ніж за попередніми, але автори виділяють її як важливий аспект. Українці переповідають, як вони розпочали нове життя у Великій Британії та знайшли нових друзів та знайомих. Деякі навіть називають цю країну своїм новим домом. Люди, що прийняли біженців кажуть, що вони отримали позитивний досвід сумісного проживання, а українці стали частиною їхніх родин [51; 53; 58; 59; 68; 85; 92]. Статті за 2022 та 2024 роки мають багато спільних рис.

Ключові фрази: *“to host generously” – щедро приймати*, *“an integral part of the community” – важлива частина общини*, *“a connection between the town and the people of Ukraine” – зв’язок між містечком та народом України*, *“to lend a helping hand” – протягнути руку допомоги*, *“England is a home” – Англія – наш дім*, *“a positive experience” – позитивний досвід*, *“to feel like a part of the family” – бути ніби частиною сім’ї*, *“to feel like home” – почуватися ніби вдома*, *“to be incredibly helpful” – бути надзвичайно чуйним*.

Важливим та поширеним наративом в рамках такої категорії статей є щедрість приймаючих громад. Наприклад:

“Lending a helping hand, helping us in this very difficult time for us, this is very valuable to us” [97].

Фраза *“lending a helping hand”* має метафоричне значення і вербалізує акт підтримки, що підкреслює альтруїзм приймаючої сторони. Вираз *“this is very*

valuable to us” демонструє вдячність українців за надану допомогу у складний для них період.

Також важливою умовою отримання позитивного досвіду життя закордоном для українських біженців є успішне проходження процесу інтеграції в громаду:

“I hope we can get their status settled soon to give them freedom and allow them to become an integral part of this community” [91].

Словосполучення *“integral part of this community”* вербалізує бажання включити українців у соціальну тканину місцевої громади, що акцентує на прагненні до довготривалих та гармонійних стосунків. Вираз *“to give them freedom”* додає важливий контекст до забезпечення соціальної незалежності.

“I think it is a moving expression of the connections we have now between our town and the people of Ukraine” [97].

Фраза *“a moving expression of the connections”* підкреслює емоційний аспект взаємодії між місцевими жителями та українцями. Вираз *“connections we have now”* ілюструє формування нових соціальних зв’язків, що має довготривале значення для обох сторін.

Деякі наративи в розглянутих нами статтях присвчено здобуттю «нового дому»: *“Most people prefer to be in a safe country. For us, England is now home” [97].*

Фраза *“England is now home”* демонструє зміщення культурної та емоційної прив’язаності українців, які починають відчувати Британію як новий дім. Використання слова *“safe”* акцентує на ключовій ролі *безпеки* у процесі адаптації.

Також пропонуємо до прикладу таку цитату: *“Olha and Mira settled in with us immediately and they feel like part of our family” [75].*

Словосполучення *“feel like part of our family”* відображає не тільки близькість між приймаючою стороною та українцями, але й інтеграцію на рівні

міжособистісних відносин. Вираз “*settled in immediately*” підкреслює швидкий та гармонійний процес адаптації.

Взаємна допомога та зв’язок є ще одним важливим аспектом успішного проходження процесу адаптації: “*She said the family were incredibly helpful and still keep in touch*” [74].

Фраза “*incredibly helpful*” вказує на активну участь українців у побуті та житті приймаючих сімей, що створює взаємовигідні відносини. Вираз “*still keep in touch*” свідчить про довготривалі стосунки, які виходять за рамки тимчасової допомоги.

Отже, наведені вище тези дають нам підставу зробити висновок, що розглянуті мовні одиниці відображають позитивні аспекти співіснування українців та британців. Акценти на щедрості, інтеграції, створенні нових соціальних зв’язків та почутті "нового дому" формують загальний позитивний тон цих статей.

У статтях категорії інтеграції у суспільство/сила українців автори приділяють увагу **силі духу українців**, які займаються волонтерством, приймають участі у культурному житті тієї країни, у якій вони зараз проживають та представляють Україну [45; 48; 60; 61; 62; 63; 64; 69; 72; 79; 80; 83; 84; 93; 99; 100; 104; 106]. Слід зазначити, що дані теми трапляються у пізніших статтях (2024 рік), ймовірно через те, що ці люди змогли адаптуватися до життя у новій країні.

Ключові фрази: “*to talk about important things*” – *говорити про важливі речі*, “*to help find home for struggling British families*” – *допомогти знайти дім для британських сімей у скрутному положенні*, “*to urge the government to help people*” – *закликати уряд допомогти людям*, “*to begin work and study English*” – *знайти роботу та вивчати англійську мову*, “*to start a TikTok channel*” – *почати вести канал у TikTok*, “*to run a Saturday school for Ukrainian refugee children*” – *«проводити заняття у суботній школі для дітей біженців*, “*to win a prestigious*

photography prize” – виграти престижний приз за фотографії, “*a stunning exhibition*” – вражаюча виставка.

“*Nadiya has also helped find a home for struggling British families*” [67].

Вираз “*helped find a home for struggling British families*” демонструє активну участь українців у вирішенні соціальних проблем приймаючої країни. Використання слова “*helped*” акцентує увагу на альтруїзмі, а фраза “*struggling British families*” підкреслює, що допомога спрямована на людей у скрутному становищі, що символізує взаємодію та співчуття.

Яскравим прикладом також є наступна цитата: “*A Ukrainian woman has urged the British government to help people who fled the war to settle permanently*” [67].

Фраза “*urged the British government*” демонструє ініціативність українців, які використовують свій голос для покращення умов інших біженців. Словосполучення “*to settle permanently*” акцентує на необхідності забезпечення стабільності та довготривалого розв’язання проблем біженців.

Наступна цитата звучить таким чином: “*Ms Arkhopenko said her biggest dream was to get an Oscar, which she said would be confirmation that she was talking about important things*” [100].

Фраза “*talking about important things*” підкреслює прагнення українців бути почутими на глобальному рівні, використовуючи творчі засоби для обговорення важливих тем. Вираз “*biggest dream was to get an Oscar*” вказує на амбіції та адаптацію до культурного середовища нової країни.

Зокрема, важливим акцентом є творче зображення актуальних подій: “*Kathryn McManus, its chief executive, said: “This exhibition is an important record of the experiences of members of our Ukraine art group, as well as a stunning exhibition of portrait photography”* [52].

Вирази “*important record of the experiences*” та “*stunning exhibition*” акцентують на внеску українських митців у збереження пам’яті про події війни.

Це не лише інтеграція у мистецьке середовище, але й створення культурного мосту між Україною та приймаючою країною.

Важливим аспектом залишаються досягнення в особистому житті та професійній сфері: “*After arriving to the UK, she began working three jobs and learning English*” [101].

Фраза “*working three jobs and learning English*” демонструє силу духу та наполегливість, що дозволяють біженцям не лише адаптуватися, а й будувати нове життя. Акцент на “*learning English*” вказує на прагнення до інтеграції та подолання мовного бар'єру.

В цитаті “*An eight-year-old who fled the war in Ukraine two years ago to come to the UK has won a prestigious photography prize*” [45] фраза “*won a prestigious photography prize*” символізує успішність інтеграції навіть у наймолодшій категорії біженців. Цей приклад свідчить про те, що таланти та здібності українців знаходять визнання у новому середовищі.

Крім того, важливо згадати про підтримку дітей біженців: “*Two women have appealed for a premises where they could run a Saturday school for Ukrainian refugee children*” [107].

В даній цитаті фраза “*run a Saturday school for Ukrainian refugee children*” вказує на прагнення підтримати дітей, створюючи умови для збереження їхньої культурної ідентичності. Використання слова “*appealed*” підкреслює ініціативність та наполегливість жінок, які працюють для спільного блага.

При проведенні психолінгвістичного аналізу наведених цитат із новинних статей ВВС щодо українських біженців можна виявити наступне відсоткове співвідношення термінів і тем:

1. Травма та стрес: близько 40% цитат використовують терміни, пов'язані з травмами, стресом та психологічними труднощами (наприклад, «*mass trauma*», «*terror*», «*feeling like zombies*»).
2. Невизначеність та адаптація: 30% тексту торкається теми адаптації, труднощів у нових умовах, навчання новій мові, культурі та ін.

3. Психологічна допомога: 20% цитат зосереджені на доступі до медичних та психологічних послуг.
4. Позитивні наративи: 10% цитат підкреслюють допомогу, підтримку і позитивні зміни в ставленні до біженців («*helping Ukrainians*», «*enriching our lives*»).

Таким чином, використання таких наративів спрямоване на створення емоційного фону, який підкреслює складність ситуації біженців, їхні труднощі адаптації та травматичний досвід. Такі наративи виконують не лише інформативну, але й емоційну функцію, спонукаючи до співчуття та підтримки, що дозволяє залучати міжнародну увагу до проблеми.

На основі проведеного аналізу, можемо зробити висновок, що у перші місяці після початку повномасштабного вторгнення зображення українців здебільшого характеризувалося співчуттям і підтримкою. Відзначалися їхні стійкість, мужність і рішучість у боротьбі з агресором, а також намагання зберегти свою гідність у важких умовах. Спільноти, які приймають біженців, часто описуються як такі, що відкрито надають допомогу та готові поділитися ресурсами.

Попри позитивний образ, у статтях також присутні моменти, де згадується про труднощі адаптації українських біженців в інших країнах, зокрема у питаннях доступу до медичних послуг, психологічної допомоги і мови, що підкреслює уразливість досліджуваної групи. Інколи транслюється думку про те, що біженці стають обтяженням для соціальних служб через великі потоки емігрантів.

З початку вторгнення ставлення до українців було в основному позитивним, характеризувало їх як жертв війни, які потребують термінової допомоги. Однак із часом увага дещо знизилася, і новини стали більше фокусуватися на питаннях довгострокового розселення, інтеграції та підтримки їхніх соціальних і економічних потреб. Водночас з'являється нова проблема —

зменшення сприйняття біженців як тимчасових осіб і більше фокусування на їхній постійній адаптації та місці в суспільствах приймаючих країн.

Категорія	Приклади	Відсотки (%)	Число
Біженці як жертви	<i>victims of the Ukraine invasion; people fleeing the conflict</i>	33.28 %	216
Труднощі життя за кордоном	<i>To be an independent person; to be frustrating and disappointing;</i>	16.18 %	105
Економічні ризики	<i>to break down completely with Ukrainian families; to manage pressures on local services</i>	13.41 %	87
Страх/Тривога	<i>terrible; scary; isolating;</i>	15 %	95
Допомога/Підтримка	<i>to give somebody so much support; to recruit additional support workers</i>	10.48 %	68
Позитивний досвід життя за кордоном	<i>to be an integral part of the community; to have many English friends</i>	6.47 %	42
Активність біженців	<i>to be a hero, to be keen to get jobs</i>	6 %	36

*Таблиця 1
Результати за 2022 рік (40 статей)*

Категорія	Приклади	Відсотки (%)	Число
Біженці як жертви	<i>to crumble unexpectedly; to lose everything</i>	20.44 %	186
Труднощі життя за кордоном	<i>a severely overcrowded property, to be forced to sleep on the floor;</i>	35 %	315
Економічні ризики	<i>to be advised to make herself “homeless”; to refuse smb. to move to a more suitable property</i>	19.12 %	174
Страх/Тривога	<i>to feel like zombie; no will, no energy</i>	9.12 %	83
Допомога/Підтримка	<i>to host generously; to be incredibly helpful</i>	8.13 %	74
Позитивний досвід життя за кордоном	<i>to feel like a part of the family/to feel like a part of a family</i>	6 %	50
Активність біженців	<i>to talk about important things; to help find home for struggling British families</i>	3.08 %	28

*Таблиця 2
Результати за 2024 рік (44 статті)*

Таким чином, ставлення до українських біженців еволюціонувало, від співчуття до поступового усвідомлення необхідності довгострокової підтримки та інтеграції в соціум.

Обговорення результатів дослідження психолінгвістичного аналізу повідомлень про українських біженців є важливим етапом, що дозволяє глибше зрозуміти, як медійні наративи формують ставлення суспільства до біженців, а також які соціально-психологічні наслідки можуть мати ці наративи. Проте негативні наративи, що акцентують на потенційних загрозах, можуть призводити до посилення страхів у місцевих жителів. Наприклад, у деяких країнах спостерігається зростання антимиграційних настроїв, що може бути пов'язано з негативним медійним висвітленням. Це підкреслює, наскільки важливо для медіа усвідомлювати свою відповідальність у формуванні суспільної думки.

Потенційні ризики при неправильному медійному висвітленні теми біженців. Неправильне або упереджене медійне висвітлення може мати серйозні наслідки. Основними ризиками стануть такі фактори:

- підвищення ксенофобії (негативні наративи можуть спонукати до ненависті та насильства проти біженців);
- соціальна напруга (зростання антимиграційних настроїв може призводити до конфліктів між місцевим населенням і біженцями);
- втрата довіри (неправильне висвітлення може призвести до втрати довіри з боку біженців до медіа та суспільства в цілому);
- зниження гуманітарної підтримки (якщо біженці сприймаються як тягар, це може призвести до скорочення гуманітарної допомоги).

Отже, медіа відіграє критичну роль у формуванні суспільного ставлення до біженців. Відповідальне висвітлення може сприяти позитивним змінам, тоді як упереджені наративи можуть погіршити ситуацію для всіх учасників процесу.

Висновки до третього розділу

Психолінгвістичний аналіз повідомлень про українських біженців у новинних статтях ВВС дозволяє глибше зрозуміти не лише саму природу цього соціального явища, але й те, як воно конструюється у публічному дискурсі.

Використання різних лексичних засобів та образів формує певне сприйняття біженців у суспільстві, впливаючи на їхню ідентичність та статус.

Дослідження показує, що медійна репрезентація українських біженців супроводжується складними емоційними компонентами, такими як співчуття, тривога та надія. Водночас, акцент на їхньому горі та викликах, з якими вони стикаються, сприяє формуванню іміджу біженців не лише як жертв, а й як активних учасників процесів адаптації та інтеграції в нові соціокультурні середовища.

Отже, психолінгвістичний підхід дозволяє виявити важливість мови в конструюванні суспільного сприйняття біженців, підкреслюючи необхідність уважного ставлення до мовленнєвих стратегій, що використовуються у медіа. Цей аналіз також відкриває можливості для подальших досліджень, які можуть сприяти більш гуманному та чутливому відображенню ситуацій, пов'язаних із біженцями, в медійному просторі.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Підводячи підсумки, можемо зробити висновок, що вивчення психолінгвістичних особливостей репрезентації біженців в рамках ЗМІ вимагає комплексного міждисциплінарного підходу, зокрема важливим етапом підготовки до практичної частини роботи є теоретичний аналіз окремих аспектів окресленої нами проблематики.

В процесі ретроспективного аналізу становлення та розвитку психосемантики та психолінгвістики як науки, ми дійшли висновку, що у галузі психосемантики активно використовуються дані, отримані в етнографічних, лінгвістичних, культурологічних та нейропсихологічних дослідженнях. Результати досліджень знаходять своє застосування у різних сферах, таких як розробка систем штучного інтелекту, архітектура, реклама, психодіагностика та освіта. Ця теза дає нам підстави вважати, що психосемантика сьогодні є перспективною галуззю наукового знання.

Крім того, в рамках теоретичного аналізу нами було розглянуто психологічний зміст таких понять, як психіка, свідомість, мова, картина світу, а також їх взаємозв'язок.

Структура психіки людини є складною і динамічною системою, що включає в себе широкий спектр психічних процесів і явищ. Ця структура виникає в результаті взаємодії різноманітних фізіологічних, психологічних, соціокультурних і генетичних чинників. Свідомість, відповідно, є невід'ємною частиною психіки особистості. Суть свідомості полягає в узагальненому, оцінювальному, цілеспрямованому відображенні та творчому перетворенні дійсності, у попередній уявній побудові дій та передбаченні їх результатів, у розумному регулюванні та самоконтролі поведінки людини.

Основними умовами для продуктивної психічної діяльності особистості є мова і мовлення, які відіграють критичну роль у всіх аспектах її життя. Мова та мовлення не лише пронизують всі аспекти психічного життя людини, але і забезпечують можливість активного задоволення пізнавальних та соціальних потреб, а також є невід'ємними засобами виявлення внутрішнього світу та потенціалу особистості. Мова, як специфічний засіб спілкування, існує об'єктивно в духовному житті людського суспільства. Вона є системою знаків, що функціонують як засоби спілкування та передачі інформації. Виникнення мови пов'язане з процесом становлення людини як суспільної істоти, що виник у ході спільної трудової діяльності. Біологічні передумови виникнення мови полягають у здатності до вироблення звуків та рухів, які служили засобом спілкування та задоволення потреби в обміні думками та пізнанні оточуючого світу.

Мова виступає як найважливіший засіб організації людських стосунків, дозволяючи досягати розуміння, обмінюватися думками, здобувати та передавати знання. Вона є соціальним явищем, яке формується та закріплюється в процесі історичного розвитку суспільства. Слово, як основна одиниця мови, має зовнішню фонетичну та внутрішню семантичну сторони. Їхній взаємозв'язок складає сутність слова, яке представляє собою умовний знак предмета або явища, а також має певний смисловий зміст. Слово, як інструмент мови, постійно розвивається, зазнаючи змін в межах історичного процесу. Це призводить до багатозначності слів та утворення різноманітних лексичних та граматичних конструкцій. Словниковий склад мови є відображенням її рівня розвитку, де багатший словник вказує на більш розвинену мову.

Таким чином, слова, які використовуються в комунікації, по-перше, можуть суттєво впливати на адресата або аудиторію, формуючи їхні емоційні реакції та когнітивні установки. По-друге, вони виступають матеріалом для аналізу, на основі якого можна робити висновки про ставлення, установки або наміри мовця, а також про особливості його свідомості та картину світу.

Крім того, варто зазначити, що українські біженці та внутрішньо переміщені особи стикаються з низкою психологічних труднощів, спричинених травматичним досвідом війни, втрати домівки, близьких чи звичного способу життя. Основними серед них є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), який проявляється у вигляді хронічного стресу, тривожності, порушень сну, депресивних станів та емоційного виснаження. Часто такі особи відчують труднощі у встановленні соціальних контактів, що спричинено втратою соціальної підтримки, ізоляцією або стигматизацією.

Важливим аспектом є криза ідентичності, яка виникає через раптову зміну соціального статусу, невизначеність майбутнього та необхідність адаптації до нових умов життя. Екзистенційна тривога, пов'язана з переживанням втрати, часто супроводжується почуттям безсилля та втрати контролю над життям. Зіткнення з культурними або мовними бар'єрами у випадку переселення за кордон додатково ускладнює процес адаптації та інтеграції в нове середовище.

Усі ці фактори підкреслюють необхідність комплексної психологічної підтримки та реабілітації для українських біженців та внутрішньо переміщених осіб з метою зменшення впливу травматичних переживань та сприяння їхній соціальній інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична записка: джерела доходу то доступ до робочих місць українських біженців, які перебувають в сусідніх державах [URL:https://data.unhcr.org/en/documents/download/101511](https://data.unhcr.org/en/documents/download/101511) (дата звернення: 26.12.2024).
2. Аналітичний звіт «Дискредитація українських біженців». Центр протидії дезінформації. 2024. URL: <https://detector.media/infospace/article/228912/2024-06-28-analitychnyy-zvit-dyskredytatsiya-ukrainskykh-bizhentsiv/> (дата звернення: 28.09.2024).
3. Бахмутова, Л., & Неска, А. (2022). Особливості психологічних порушень серед українських біженців. Актуальні проблеми психології, 22, 3-16. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732780/3/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_2022.pdf (дата звернення: 26.12.2024).
4. Бікезіна А. Мовна картина світу: лінгвоісторіографічний аспект. Слов'янськ. с. 153-154 URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/48_2022/part_1/22.pdf. (дата звернення: 26.12.2024).
5. Варій М. Й. Загальна Психологія. Підручник, 3-є видання, виправлене та доповнене. Київ. 2009. с. 791-793. URL: https://document.kdu.edu.ua/info_zab/053_425.pdf (дата звернення: 26.12.2024).
6. Дарійчук О. П., Дробот О. В. “Когнітивна Психологія і Психосемантика: Історія та взаємозв'язок становлення”. с. 2-5. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/40840/1/%D0%94%D0%B0%D1%80%D1%96%D0%B9%D1%87%D1%83%D0%BA%2C%20%D0%94%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82.pdf>. (дата звернення: 26.12.2024).
7. Завгородня, О., Краєва, О. (2023). Психологічні проблеми осіб, вимушено переміщених внаслідок російської агресії. Вісник Національного університету оборони України, 73-82. URL:

- <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2023-73-3-73-82> (дата звернення: 26.12.2024).
8. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» №3022-IX від 10.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text> (дата звернення: 26.12.2024).
 9. Замошнікова В. А. Особливості психолінгвістичної науки : наукова стаття. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b6e14221-c43c-4381-a42c-ae576618a6ff/content> (дата звернення: 26.12.2024).
 10. Засекіна Л.В., Засекін С.В. Психолінгвістична діагностика : навч. посіб. Луцьк: РВВ «Вежа», 2008. 188 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/503/1/psycholingv_diagn.pdf (дата звернення: 26.12.2024).
 11. Імміграція в Британію побила рекорд. Третина – українці. Стаття BBC Україна. 2022. 25 листоп. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-63749469> (дата звернення: 26.12.2024).
 12. Калмикова Л. О., Калмиков Г. В., Лапшина І. М., Харченко Н. В. Психологія мовлення і психолінгвістика: навч. посібник. Переяслав-Хмельницький. 2008. 325с. URL: https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/05/Kalmykova_Psykholohiia-movlennia-i-psykholinhvistyka.pdf (дата звернення: 26.12.2024).
 13. Кліницький Д. І. Вплив російсько-української війни на контент електронних медіа у період з 24.02.2022 по 24.02.2023 : кваліфікаційна робота на здобуття ступеня магістра за спеціальністю 062 Журналістика під науковим керівництвом Дейниченко Р. А. Київ : Національний університет «Києво-Могилянська академія». 2024. 67 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/132c0557-fad8-40c5-97c4-12a584be4a19/content> (дата звернення: 26.12.2024).
 14. Коць Т. А. Поняття «мовна свідомість» у сучасній лінгвістичній терміносистемі. Термінологічний вісник. Київ. 2023. с. 133-137. URL:

<https://termvisnyk.iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/sites/11/2023/06/15.pdf>

(дата звернення: 26.12.2024).

15. Куранова С. І. Основи психолінгвістики: навч. посіб. К. : ВЦ «Академія», 2012. 208 с. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/05/Kuranova.pdf> (дата звернення: 26.12.2024).
16. Кухтик С. В., Деркаченко Ю. В. Імміграція та адвокація прав біженців і внутрішньо переміщених осіб. навч. посіб. Київ. 2018. с. 14-26. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/msc_2_copy.pdf (дата звернення: 26.12.2024).
17. Лазаренко В. І., Лазаренко В. П. Психологія. опорний конспект лекцій. Дніпропетровськ. 2015. с. 39. URL: <http://distance.dnu.dp.ua/ukr/nmmateriali/documents/psychologiya.pdf> (дата звернення: 26.12.2024).
18. Лелека Т. О. Психолінгвістика : навчально-методичний посібник. Кропивницький, 2022. 121 с. URL: <https://dspace.cusu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e5710cbe-9c94-455f-be18-ec7323a0fc64/content> (дата звернення: 29.09.2024).
19. Мазниця Є. Від революції до революції: як змінювалося ставлення іноземців до українців. sil.media. URL: <https://sil.media/p/vid-revoliutsiyi-do-revoliutsiyi-iaak-zminiualosia-stavlennia-inozemtsiv-do-ukrayintsiv-843338> (дата звернення: 26.12.2024).
20. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна Психологія. навч. посібник. Київ. 2000. с. 14-15. URL: http://univer.nuczu.edu.ua/tmp_metod/875/Maksimenko_S.D._Zagal%27na_psihologiya.pdf (дата звернення: 26.12.2024).
21. Маніленко, В. О. (2024). Стилістичні засоби генези образу сучасної України в політичному дискурсі: на матеріалі промов англійськомовних політичних діячів. Кваліфікаційні магістерські роботи. URL: <https://journals.donnu.edu.ua/index.php/qmth/article/download/14991/14898> (дата звернення: 26.12.2024).

22. Мартиненко Ю. «В ЄС не звикли до таких біженців»: якими іноземці бачать українських переселенців. Евакуація. City: Усе про евакуацію та допомогу в Україні та за кордоном. URL: <https://evacuation.city/articles/243629/v-yes-ne-zvikli-do-takih-bizhenciv-yakimi-inozemci-bachat-ukrainskih-pereselenciv> (дата звернення: 26.12.2024).
23. Матієнко Т.В., Пасько О.М. Лекція до теми «Психіка та свідомість» для курсантів, студентів 2 курсу денної та заочної форми навчання. 2018. с. 6-7. URL: <https://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/lek-2.2018-jur-psyhologija.pdf> (дата звернення: 26.12.2024).
24. Мельничук О. Д, та ін. Загальне мовознавство. Роль мови в пізнанні світу. Семантико-філософський підхід. с. 42. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/1_2020/part_3/9.pdf (дата звернення: 26.12.2024).
25. Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». Тематичний випуск «Актуальні проблеми когнітивної психології». Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. Вип. 14. с. 265. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/18299/1/Saveluk3.pdf> (дата звернення: 26.12.2024).
26. Основи психолінгвістики [Електронний ресурс] : наук.-допом. бібліогр. покажч. / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Бібліотека ; уклад. Л. Дейнека. Електрон. текст. дані. Луцьк, 2020. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/18655/1/psyholingv.pdf> (дата звернення: 26.12.2024).
27. Очевидне рішення. Британська пенсіонерка взяла кредит, щоб купити будинок для українських біженців. Стаття BBC Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cgl15v5yn48xo> (дата звернення: 26.12.2024).
28. Педоренко В. М. Особливості психоемоційного стану переселенців в умовах іншої країни (на прикладі Німеччини). Науковий вісник

- Ужгородського національного університету. 2022. Серія: Психологія. № 5. С. 5-10. URL: <http://psy-visnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/psy/article/view/157/248> (дата звернення: 26.12.2024).
29. Поліщук Г. “Мовна картина світу: Національно-маркований та індивідуально-авторський аспекти”. с. 42-44. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/19023/1/10_Polishchuk.pdf (дата звернення: 26.12.2024).
30. Прасол Д.В., Прасол Н.О. “Основи Психосемантики”. навчально-методичний посіб. 2010. с. 6-37. URL: http://library.mdu.edu.ua/Documents/Praci%20vukladachiv/Fakultet_psihologii/kafedra_zagalnoi_ta_vikovoii_psihologii/Prasol/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%BB%20%D0%94.%D0%92.%20%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D1%81%D0%B5%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8.pdf (дата звернення: 26.12.2024).
31. Розвиток психіки та свідомості. Стаття. с. 3-6. URL: https://fku.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/uk/PDF/1_psux2.pdf (дата звернення: 26.12.2024).
32. Свідомість як філософська проблема. Стаття. с. 2-3. URL: https://philosophy.pdmu.edu.ua/storage/resources_new_two_remotely/docs/aYyoTMhK GfQyebDbXY6Q1G0TIETW1vPY0MdjCa3w.pdf (дата звернення: 26.12.2024).
33. Свящук А. Л. Проблеми прав біженців та виклики сучасності : навчальний посібник. Харків. 2018. 321 с. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/phd_2_copy.pdf (дата звернення: 26.12.2024).
34. Селігей П. О. Мовознавство. “Структура й Типологія мовної свідомості”. 2009. с. 13-14. URL: [https://www.inmo.org.ua/assets/files/2020/Selihey%20P.%20Struktura%20i%20typolohiya%20movnoyi%20svidomosti%20%20\(2009\).pdf](https://www.inmo.org.ua/assets/files/2020/Selihey%20P.%20Struktura%20i%20typolohiya%20movnoyi%20svidomosti%20%20(2009).pdf) (дата звернення: 26.12.2024).

- 35.Спринська З. В. Психологічні особливості внутрішньо переміщених осіб. Теорія і практика сучасної психології. 2018. №6. С. 50-56. URL: http://tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/6_2018/11.pdf (дата звернення: 26.12.2024).
- 36.Тепляков М. М. “Психосемантичний аналіз трансформації свідомості особистості”. Кваліфікаційна наукова праця. Київ. 2019. с. 40-41. URL: http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/doktorska_teplyakov_1560325227.pdf (дата звернення: 26.12.2024).
- 37.Теремщук Г., Юрій М. Україна-Європа-Світ. “Формування мовної картини світу українського народу на тлі націотворення”. с 46. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/7251/1/Tereshchuk%2C%20Yuriy.pdf> (дата звернення: 26.12.2024).
- 38.Ханіна А.О. Структура психіки за З. Фрейдом. с. 1. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/4947/1/20160428-29_TEZY_V3_P282.pdf (дата звернення: 26.12.2024).
- 39.Хижняк А. П. Дослідження психосемантичних особливостей усвідомлення образу менеджера в організації : кваліфікаційна робота на здобуття ступеня магістра за спеціальністю 053 Психологія під науковим керівництвом Грєдинарової О.М. Запоріжжя : Запорізький національний університет. 2020. 69 с. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/1962/1/%D0%A5%D0%B8%D0%B6%D0%BD%D1%8F%D0%BA%20%D0%90.%D0%9F..pdf> (дата звернення: 26.12.2024).
- 40.Чепіга, Л. П. (2023). Психологічні особливості українців–вимушених мігрантів внаслідок російської агресії (Doctoral dissertation, Особистість, суспільство, війна: тези доп. учасників міжнар. психолог. форуму (м. Харків, 7 квіт. 2023 р.). – Харків, 2023.– С. 240-243). URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/9731e494-3cc7-4089-8924-8af0310962b4> (дата звернення: 26.12.2024).

41. Шевчук М. Погляд зі сторони: якою бачать Україну іноземці? Informer.od.ua. URL: <https://informer.od.ua/news/poglyad-zi-storoni-yakoyu-bachat-ukrayinu-inozemtsi/> (дата звернення: 26.12.2024).
42. Юрковська М. Стилiстичнi засоби генези образу сучасної України в полiтичному дискурсі: на матеріалі промов англійськомовних полiтичних діячів : кваліфікаційна робота магістра : 035. Вінниця, 2024. 92 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Milo_Andrianna/Kontsept_BIZhENETs_u_ni_metsko-uhorsko-ta_ukrainskomovnomu_dyskursakh_na_materiali_mizhnarodnykh_i.pdf (дата звернення: 26.12.2024).
43. Яремчук А. Мовна картина світу. “Концептуальна картина світу. Художня картина світу: Параметричні ознаки й характер співвідношення”. с. 70-72. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/344999856.pdf> (дата звернення: 26.12.2024).
44. BBC migration coverage: Review finds no consistent bias but risks to impartiality. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-6897044> (date of access: 26.12.2024).
45. Boy who fled Ukraine war wins photography competition. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/cm5r7kn12vyyo> (date of access: 26.12.2024).
46. Bristol volunteers help hundreds flee Ukraine war. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-england-bristol-67681670> (date of access: 26.12.2024).
47. Child can return to Ukraine with mother, court rules. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/ck5grwr24gzo> (date of access: 26.12.2024).

48. Chippenham invites Ukrainians to make art. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-england-wiltshire-67162297> (date of access: 26.12.2024).
49. Councillor asks to use Ukraine cash for dog mess. BBC News. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/cqInxe5gweko> (дата звернення: 26.12.2024).
50. Coventry centre calls for more homes for Ukrainian refugees. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-england-coventry-warwickshire-64301227> (date of access: 26.12.2024).
51. Devon and Cornwall vigils take place for victims of Ukraine invasion. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-england-devon-60545021> (date of access: 26.12.2024).
52. Eurovision 2023: 'Liverpool has welcomed Ukrainians with open arms'. War in Ukraine: TV reporter fled to safety in Belfast. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-england-merseyside-65399190> (date of access: 26.12.2024).
53. Farnham: Gallery marks two years since Ukraine war began. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-england-surrey-68362352> (date of access: 26.12.2024).
54. Fleeing Ukraine: 'I needed to be strong for my daughter'. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/cv2zzj3dqq8o> (date of access: 26.12.2024).
55. Homes for Ukraine: Sponsorship ends for thousands of Ukrainians. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-63949576> (date of access: 26.12.2024).
56. Homes purchased by council to house refugees. BBC News. 2024. 26 March. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/cw9zv1ve2jyo> (date of access: 26.12.2024).
57. Host raises funds to send Ukrainian refugee's body home. BBC News. 2024. 19 March. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-england-cornwall-68599360> (date of access: 26.12.2024).

58. Hosts offered £600 to take in Ukrainian refugees. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/c0vvq17nlq0o> (date of access: 26.12.2024).
59. How many Ukrainian refugees are there and where have they gone? BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/world-60555472> (date of access: 26.12.2024).
60. How Ukraine helped the US rethink refugee policy. Ukrainians in NI: 'This war has changed my life completely'. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-64722764> (date of access: 26.12.2024).
61. 'I don't live, I just exist': Ukrainian families torn apart by visa changes. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/cp8nel8eledo> (date of access: 26.12.2024).
62. 'I want to stay in the UK to help my family in Ukraine'. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-england-birmingham-67759870> (date of access: 26.12.2024).
63. Lessons help Ukrainian children remember heritage. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/c4nnnllp4zqo> (дата звернення: 26.12.2024).
64. Making the journey from Ukraine to south-east England. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-england-sussex-68369790> (date of access: 26.12.2024).
65. Mariupol: Driving into the 'apocalypse' to save mum and dad. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-61178199> (date of access: 26.12.2024).
66. Middlesbrough Ukrainian refugees: Four families forced to find new homes. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-england-tees-63846282> (date of access: 26.12.2024).
67. Milton Keynes Council investigates Banksy-inspired graffiti mural. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-england-beds-bucks-herts-68433816> (date of access: 26.12.2024).

68. New hosts sought for Ukrainian refugees. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/cr5ne08zd2po> (date of access: 26.10.2024).
69. Northampton woman calls for UK settled status for Ukrainians. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-england-northamptonshire-68404820> (date of access: 26.12.2024).
70. Peterborough City Council to buy more homes to rehouse refugees. BBC News. 2024. 16 March. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-england-cambridgeshire-68584864> (date of access: 26.12.2024).
71. Psychologist helps Ukrainian refugees feel 'hopeful' in Dorset. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-england-dorset-68332606> (date of access: 26.12.2024).
72. Refugee festival comes to Bristol to challenge perceptions. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-england-bristol-66927515> (date of access: 26.10.2024).
73. Refugee policy amounts to an excuse list, MHK says. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/c51z1pnzy58o> (date of access: 26.12.2024).
74. Refugee returned to Kyiv due to state of UK home. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/c84jp1g2j71o> (date of access: 26.12.2024).
75. Refugees leave rural area for larger communities. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/cxee3gx5xkno> (date of access: 26.12.2024).
76. Refugees set to move into temporary homes. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/c1ml13dxdv1o> (date of access: 16.11.2024).
77. Russia Ukraine war: Fleeing embattled border villages. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-68628376> (date of access: 22.11.2024).
78. Sick refugee grandad 'forced to sleep on floor'. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/cjrr052j4v8o> (date of access: 26.12.2024).

79. The mental health first aiders fighting back in Ukraine. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/future/article/20230222-ukraine-war-how-mental-health-first-aid-ca-prevent-ptsd> (date of access: 26.12.2024).
80. The Ukrainian language classes helping Britons talk to refugees. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-england-south-yorkshire-64993843> (date of access: 26.12.2024).
81. The Ukrainian refugees returning to war-torn homeland. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-england-berkshire-66465918> (date of access: 26.12.2024).
82. Ukraine conflict: Boy with leukaemia flees to Ireland. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-60585509> (date of access: 26.10.2024).
83. Ukraine Independence Day celebrated in Bristol. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/c9wjv54pxnko> (date of access: 26.10.2024).
84. Ukraine refugee in Colchester says visa rule allows her time to retrain. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-england-essex-68297466> (date of access: 26.12.2024).
85. Ukraine war: 'We long for home - but our son has chances here'. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/disability-64000114> (date of access: 26.12.2024).
86. Ukraine war: Displaced children facing challenges in schools, EU says. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-66958677> (date of access: 26.12.2024).
87. Ukraine war: Eastern residents brace for Russian advance. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-68493215> (date of access: 26.12.2024).
88. Ukraine war: I told friends I'd play football, then Russia invaded. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-glasgow-west-64756904> (date of access: 26.12.2024).

- 89.Ukraine war: Russian attacks force evacuations of children. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-67277203> (date of access: 26.12.2024).
- 90.Ukraine: Every day we wait for an attack, says returned refugee. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-64067091> (date of access: 26.12.2024).
- 91.Ukraine: Fleeing war, seeking refuge in Northern Ireland and deaf. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-63821385> (date of access: 26.12.2024).
- 92.Ukraine: Irish Red Cross hails 'amazing support' for refugees. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-60660578> (date of access: 26.10.2024)
- 93.Ukraine: King's Lynn school says it wants to inform pupils. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-england-norfolk-60624154> (date of access: 26.10.2024).
- 94.Ukraine: No funding for family after move across county border. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-england-64228646> (date of access: 26.12.2024).
- 95.Ukraine: Refugee children learn Welsh in 11 weeks. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-wales-63987153> (date of access: 26.12.2024).
- 96.Ukraine-Russia invasion: Europe prepares for wave of refugees. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-60510551> (date of access: 26.12.2024).
97. Ukrainian artist's unique 'thank you' to town. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/cy68w7lgyexo> (date of access: 26.12.2024).
- 98.Ukrainian refugee hosts to get higher payments. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/c51yl0e13y5o> (date of access: 26.12.2024).
- 99.Ukrainian refugee in Newbury 'proud' to pass A-levels. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-england-berkshire-66536714> (date of access: 26.12.2024).

100. Ukrainian refugee makes film on women affected by war. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/cj7gjvm441yo> (date of access: 26.12.2024).
101. Ukrainian refugee shares life in the UK on TikTok. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/crg361egez0o> (date of access: 26.12.2024).
102. Ukrainian refugees arriving in Peterborough 'need help finding homes'. BBC News. 2024. 20 March. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-england-cambridgeshire-68604113> (date of access: 26.12.2024).
103. Ukrainian refugees in Dorset cling on to 'dream' to return home. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-england-dorset-68369640> (date of access: 26.12.2024).
104. Ukrainian refugees in Nailsea keeping cultural traditions alive. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-england-wiltshire-65637612> (date of access: 26.12.2024).
105. Ukrainian refugees mark two years of war. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/cn0nn9j9j1no> (date of access: 26.12.2024).
106. Ukrainian who fled alone at 16 focuses on degree. BBC News: website. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/c8xevlyxpgxo> (date of access: 26.12.2024).
107. Ukrainian women appeal for premises to teach schoolchildren. BBC News. 2024. 15 March. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-england-northamptonshire-68567838> (date of access: 26.12.2024).